خیلی سبز!

بر اساس سبک جدید امتحانات نهایی

۶۰٪ نمره پذیرش دانشگاه

ویژه ارتقاء معدل

پایه دوازدهم

ماجرای بیست

علوم و فنون ادبی ۲

فاطمه اکران ـ بهنام خلیلیان

ناظر محتوایی: سیاوش خوشدل

درسنامه | سؤال‌های امتحانی با پاسخ تشریحی | امتحان نهایی

بیش از ۱۰۰۰ سؤال امتحانی سؤال‌های امتحان‌های نهایی و تألیفی به صورت طبقه‌بندی شده به همراه پاسخنامهٔ تشریحی

درسنامه‌های کاملاً آموزشی و گام به گام با مثال‌های فراوان و نکات کاربردی در مباحث عروض و قافیه و آرایه‌های ادبی

درسنامه‌های کامل برای تاریخ و ادبیات و سبک‌شناسی به همراه بانمودارها و جداول کاربردی و خط سیر زمانی برای بهتر به خاطر سپردن مطالب

کادرهای «نمونه امتحانی» شامل سؤال‌های امتحان نهایی سال‌های گذشته در لابه‌لای درسنامه‌ها برای آشنایی بیشتر با روش طراحی سؤال‌های نهایی

پاسخ کامل به خودارزیابی‌ها و کارگاه‌های تحلیل فصل کتاب درسی

امتحان‌های نوبت اول و دوم

به همراه یک جلد ضمیمه رایگان به صورت خلاصه درس‌های موضوعی

Jet Questions

سؤال‌های پیشرو برای بیست گرفتن

خلاقیت + کیفیت = موفقیت. نمی‌دونم با این فرمول موافقی یا نه. اصلاً ممکنه یه وقت‌هایی تشخیص همین که [من خلاق هستم یا خیال‌پرداز] سخت باشه!

راستش به نظرم مرز بین این دو تا هم خیلی باریکه. اگر خیال‌پرداز نباشی، احتمالاً خلاقیتت هم رشد چندانی نخواهد کرد، اما خب

باید حواست باشه که خیالات شخصی و درونیت رو جوری مدیریت کنی که بره به سمت یک نتیجهٔ روشن، یه ایدهٔ ناب تأثیرگذار و ... .

مسئلهٔ دهم

حالا می‌خوام یه مثال ادبی برات بزنم از یه نویسنده که توی کتاب درسی هم اسمش اومده! مصطفی مستور آخر یکی از کتاب‌هاش به نام «تهران در بعدازظهر» یه خلاقیت خیلی ناب به خرج داده. بخشی آورده به نام چند مسئلهٔ ساده، توضیحی راجع بهش نمی‌دم، ولی یکی رو به عنوان نمونه میارم تا ببینی یه ذهن خلاق (واقعاً خلاق!!!) چه طوری می‌تونه به کمک ادبیات از دل معمولی‌ترین اتفاق‌های روزمره، کلی مسئله و چالش جالب خلق کنه ... .

نرگس‌بانو، پیرزن مطلقاً بی‌سواد هفتاد و نه ساله، سی و شش سال و چهار ماه و هفده روز است که بی‌وقفه ـ صبح و شب ـ به قصد بهترشدن دنیا یکی از نام‌های خداوند را تکرار می‌کند. او نمی‌تواند توضیح دهد منظورش از «بهترشدن دنیا» دقیقاً چیست، اما ایمان دارد که با هر بار تکرار نام خداوند، دست کم یکی از رنج‌های آدم‌های دنیا کم می‌شود. اگر تعداد رنج‌های آدمیان را که با توجه به جمعیت فعلی ساکنان زمین برآورد شده است، ۴۳۷۵۳۲۱۰۰۰۰ (چهل و سه میلیارد و هفتصد و پنجاه و سه میلیون و دویست و ده هزار) در نظر بگیریم و اگر نرگس‌بانو در هر وعده از مناسک ذکرگویی‌اش به طور متوسط ۴۵۰ بار نام خداوند را برده باشد، محاسبه کنید:

A) نرگس‌بانو تاکنون چه تعداد رنج را از آدمیان دور کرده است؟

B) اگر تنها راه باقی‌مانده برای نجات جهان از وضعیت تهوع‌آور فعلی‌اش کاری باشد که نرگس‌بانو انجام می‌دهد، برای بهبود ۲۰ درصد وضع فعلی جهان در چهل سال آینده به چند پیرزن مشابه او نیاز داریم؟

برای حل قسمت B مسئله، متوسط نرخ رشد جمعیت را ۱/۲ درصد و سرانهٔ رنج شدید هر فرد را در طول زندگی‌اش با تقریب کم‌تر از یک‌صدم به طور متوسط ۶/۷ فقره رنج در نظر بگیرید.

می‌بینی؟ امکان نداشت ذکر گفتن یه خانم مسن، با این محاسبات عجیب و غریب تو ذهن خیلی از ماها به هم ربط پیدا کنه. نمی‌دونم شما هم موافقید یا نه؛ اما به نظر من ادبیات همیشه و همیشه یکی از مناسب‌ترین بسترها برای بروز خلاقیت‌های شگفت‌انگیز و زیبا بوده، هست و خواهد بود ...

در آخر هم باید یه تشکر حسابی از مؤلف‌های خوب کتابمون بکنم که سنگ تموم گذاشتن.

تشکر می‌کنم از سرکار خانم اکران که مثل همیشه با کوهی از تجربه و علم و صبوری ما رو همراهی کردن و آقای دکتر خلیلیان عزیز که با دانش و ذوق و خلاقیتشون برای تألیف این کتاب با ما همکاری کردند. هم‌چنین تشکر می‌کنم از تیم همیشه فعال و خستگی‌ناپذیر واحد تألیف کتب انسانی، سرکار خانم زهره قموشی و سرکار خانم مریم طاهری عزیز و بچه‌های خوب و کاردرستِ واحد تولید.

مقدمهٔ مؤلف

قطار می‌رود

تو می‌روی

تمام ایستگاه می‌رود

و من چه‌قدر ساده‌ام که سال‌های سال

در انتظار تو

کنار این قطار رفته ایستاده‌ام

به نرده‌های ایستگاه رفته تکیه داده‌ام (*قیصر امین‌پور*)

قطار درس علوم و فنون ادبی هم مثل دیگر درس‌های شما به ایستگاه پایانی خودش رسیده. سختی‌ها و آسانی‌ها و تلخی‌ها و شیرینی‌هایی که شاید در این درس حس کردید و همهٔ آن‌چه آموخته‌اید و خواهید آموخت، قرار بوده شما را نسبت به آن‌چه در گذشتهٔ ادبی ما بوده قدری آگاه و مطّلع کند و در همین مسیر، مهارت تشخیص زیبایی‌های ادبی و آهنگ شعر و احساس لذّت‌بردن از آن‌ها را در شما ایجاد کند.

تلاش ما در کتاب حاضر بر این بوده که در رسیدن به این اهداف، به گونه‌ای مطالب را عرضه و دسته‌بندی کنیم که عبور از این مسیر را برای شما آسان‌تر و چه‌بسا شیرین‌تر کند.

درس‌نامه:

در آغاز درس‌نامه‌ها به ماهیت مباحث درس پرداخته‌ایم تا روش مطالعه و تمرین و اساس و محور موضوع روشن شود. سپس مطالب درسی را همراه با مثال‌های جدید آوردیم و چند نمونه سؤال امتحانی در میان این بخش گنجاندیم تا هم در حین مطالعهٔ درس، یک خودارزیابی سریع صورت بگیرد و هم این‌که ذهنیت و شناختی اوّلیه از شیوه و روش طرح سؤالات امتحانی پیدا کنید. خودارزیابی‌ها و کارگاه‌های تحلیل فصل کتاب درسی را با پاسخ‌های تشریحی دقیق و کامل بعد از متن درس آوردیم.

سؤالات امتحانی:

امّا بخش مهمّ دیگر این کتاب، بخش سؤالات امتحانی است که پس از درس‌نامه آمده است. در این بخش، سؤالات را براساس شیوهٔ طرّاحی آن‌ها دسته‌بندی کردیم. سؤالات دارای جای خالی، سؤالات مبتنی بر تعیین جملات درست و غلط، سؤالات دارای پاسخ تشریحی و در پایان سؤالات چندگزینه‌ای.

از نظر سطح کیفی، می‌توان این سؤالات را به سه دسته تقسیم کرد؛ یکی سؤالات آزمون‌های نهایی که پرتکرار هم هستند. دستهٔ دوم، سؤالاتی هستند که براساس همین سؤالات نهایی و مشابه آن‌ها طرّاحی شده‌اند. دستهٔ سوم سؤالات ویژه‌ای هستند که کمی بالاتر از سطح این سؤالات هستند و با علامت مشخّص شده‌اند. هدف از طرّاحی این سؤالات، آمادگی شما برای نوآوری و افزایش احتمالی سطح سؤالات در آزمون‌های پیش روست.

پاسخ‌نامهٔ تشریحی:

در پاسخ‌های همهٔ سؤالات کوشیدیم روش رسیدن به پاسخ را تشریح کنیم تا ابهام و سؤالی برای شما باقی نماند.

در طرّاحی نمونه سؤالات پایان نیم‌سال اوّل و نیم‌سال دوم و پاسخ‌های آن‌ها نیز همین ملاحظات را در نظر داشتیم.

و در پایان یک خلاصه‌درس جامع برای شما فراهم کردیم که بر پایهٔ هر یک از سه مبحث کتاب تفکیک شده است. این خلاصه‌درس جامع برای مرور و جمع‌بندی پایانی سودمند خواهد بود.

فراتر از نمره:

گذشته از نمرهٔ مطلوب در امتحان نهایی که با مطالعهٔ دقیق و عمیق و تمرین و تکرار منظّم و همیشگی شما امیدواریم به دست بیاید، درست می‌دانیم و آرزو داریم که آن‌چه در این کتاب پیش روی شماست، بیش از آن نمره به کار شما بیاید. چگونه؟ این‌طور که آن آگاهی و مهارت تشخیص و احساس لذّتی که از آن سخن گفتیم، نه یک آموزهٔ گذرا، بلکه یک ادراک ماندگار باشد. آن وقت است که می‌توانیم بگوییم علوم و فنون ادبی به قطارها و ایستگاه‌های رفتهٔ ذهن و احساس شما نپیوسته.

به قول شخصیت «جان کیتینگ» در فیلم «انجمن شاعران مرده» (ساختهٔ پیتر ویر) «وقتی می‌خوانید، تنها به این توجّه نکنید که نویسنده به چه می‌اندیشد، توجّه کنید که شما به چه می‌اندیشید. بچّه‌ها، شما باید بکوشید صدای خودتان را بیابید، چرا که هرچه بیشتر برای شروع‌کردن معطّل کنید، احتمال دستیابی به آن کم‌تر می‌شود.»

یافتن صدای خودتان، از ارزشمندترین و ماندگارترین چیزهایی است که از خواندن ادبیات می‌تواند برای شما به یادگار بماند.

فهرست

فصل اوّل

درس ۱: تاریخ ادبیات قرن‌های ۱۲ و ۱۳ ..... ۸
سؤال‌های امتحانی ۱۴
درس ۲: پایه‌های آوایی ناهمسان ۲۱
سؤال‌های امتحانی ۲۹
درس ۳: مراعات نظیر، تلمیح و تضمین ۳۴
سؤال‌های امتحانی ۳۹
کارگاه تحلیل فصل اوّل ۴۴

فصل دوم:

درس ۴: سبک‌شناسی قرن‌های ۱۲و ۱۳ ..... ۴۷
سؤال‌های امتحانی ۵۲
درس ۵: اختیارات شاعری (۱) زبانی ۵۸
سؤال‌های امتحانی ۶۶
درس ۶: لف و نشر، تضاد و متناقض‌نما ۷۱
سؤال‌های امتحانی ۷۴
کارگاه تحلیل فصل دوم ۸۰

فصل سوم

درس ۷: تاریخ ادبیات قرن ۱۴ ... . ۸۲
سؤال‌های امتحانی ۸۹
درس ۸: اختیارات شاعری (۲) وزنی ۹۶
سؤال‌های امتحانی ۱۰۳
درس ۹: اغراق، ایهام و ایهام تناسب ۱۰۸
سؤال‌های امتحانی ۱۱۲
کارگاه تحلیل فصل سوم ۱۱۷

فصل چهارم

درس ۱۰: سبک‌شناسی دورهٔ معاصر ۱۲۰
سؤال‌های امتحانی ۱۲۵
درس ۱۱: وزن در شعر نیمایی ۱۳۳
سؤال‌های امتحانی ۱۴۱
درس ۱۲: حسن تعلیل، حس‌آمیزی و ۱۴۶
سؤال‌های امتحانی ۱۵۱
کارگاه تحلیل فصل چهارم ۱۵۸

پاسخ‌نامه

پاسخ‌نامه ۱۶۳
خلاصهٔ درس‌ها. ۲۰۸

امتحانات

مشاوره شب امتحان ۲۱۸
امتحان شمارهٔ (۱): نمونه امتحان نوبت اوّل ۲۲۰
پاسخ امتحان شمارهٔ (۱) :نمونه امتحان نوبت اوّل ۲۲۲
امتحان شمارهٔ (۲): نمونه امتحان نوبت اوّل ۲۲۳
پاسخ امتحان شمارهٔ (۲): نمونه امتحان نوبت دوم ۲۲۵
امتحان شمارهٔ (۳): نمونه امتحان نوبت دوم ۲۲۶
پاسخ امتحان شمارهٔ (۳) نمونه امتحان نوبت دوم ۲۲۹
امتحان شمارهٔ (۴): نمونه امتحان نوبت دوم ۲۳۲
پاسخ امتحان شمارهٔ (۴): نمونه امتحان نوبت دوم ۲۳۶
امتحان شمارهٔ (۵): نمونه امتحان نوبت دوم ۲۳۷
پاسخ امتحان شمارهٔ (۵): نمونه امتحان نوبت دوم ۲۴۱
امتحان شمارهٔ (۶): نمونه امتحان نوبت دوم ۲۴۲
پاسخ امتحان شمارهٔ (۶): نمونه امتحان نوبت دوم ۲۴۶

درس‌نامه و سؤالات امتحانی

درس ۱ : تاریخ ادبیات قرن‌های ۱۲ و ۱۳ (دورهٔ بازگشت و بیداری)

یادآوری: در سال‌های گذشته چیزهای زیادی راجع به تاریخ ادبیات فارسی یاد گرفتیم. اگر یادتان باشد، خلاصهٔ ماجراهای سال دهم این بود که ما فهمیدیم زبان فارسی قبل و بعد از اسلام چه مراحلی را سپری کرده است، ادبیات فارسی کی شروع می‌شود، اولین شاعران و نویسندگان چه کسانی هستند و چرا به سبک آن‌ها خراسانی می‌گویند. ماجراهای سال یازدهم به این‌جا کشید که سبک عراقی و هندی هر کدام در چه دوره‌ای به وجود آمدند و چه ویژگی‌هایی داشتند. (یک بار دیگر سری به علوم و فنون یک و دو بزنید، کامل بازخوانی می‌شود!) امسال قرار است به سراغ سبک‌های بعدی برویم؛ یعنی سبک دورهٔ بازگشت، بیداری و معاصر. اگر هنوز در خواب تابستانی هستید و حال خواندن مطالب کتاب‌های دهم و یازدهم را ندارید، خلاصه‌ای از درس‌های دو سال پیش را برایتان آورده‌ایم. هر سبک جدیدی از تکامل سبک‌های پیش از خود به وجود می‌آید؛ پس با دقت خلاصه را بخوانید تا بتوانیم با خیال راحت به سراغ دورهٔ بازگشت برویم.

خلاصهٔ تاریخ ادبیات علوم و فنون یک و دو

- زبان فارسی به سه دورهٔ فارسی باستان (دورهٔ هخامنشیان)، فارسی میانه (دورهٔ اشکانیان و ساسانیان) و فارسی نو یا دری (دورهٔ اسلامی) تقسیم می‌شود.
- سبک در اصطلاح ادبی، شیوهٔ خاص یک اثر یا مجموعهٔ آثار ادبی است و سبک شعر، مجموعه ویژگی‌هایی است که شاعر یا شاعران در نحوهٔ بیان اندیشه و کاربردهای لفظی و ادبی بدان توجه داشته‌اند و آثار آن‌ها را از بقیه متمایز می‌کند.
- سبک‌های اصلی ادبیات فارسی:

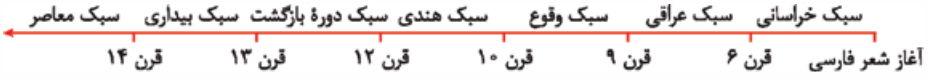

- در جدول زیر ویژگی‌های سه سبک خراسانی، عراقی و هندی در قلمرو **شعر** با یکدیگر مقایسه شده است:

	سبک خراسانی	سبک عراقی	سبک هندی
سطح زبانی	سادگی زبان شعر کمی لغات عربی و لغات بیگانه تفاوت تلفّظ برخی از کلمات در مقایسه با زبان امروز کهنه و مهجور بودن بخشی از لغات استفاده از دو نشانه (حرف اضافه) برای یک متمم	کاهش سادگی و روانی کلام فراوانی لغات و ترکیبات عربی فراوانی ترکیبات نو از میان رفتن لغات مهجور ورود لغات زبان ترکی و مغولی	ورود زبان کوچه و بازار به شعر گسترش دایرهٔ واژگان شعر ورود لغات هندوان زبان واقع‌گرا رواج لغات ترکی و ضعف زبان
سطح ادبی	قالب عمده قصیده است. استفاده از آرایه‌های ادبی، طبیعی و در حد اعتدال است. قافیه و ردیف بسیار ساده است. در توصیف پدیده‌ها بیشتر از تشبیه (از نوع حسی) بهره گرفته شده است.	رواج و اوج‌گیری بیشتر قالب‌های شعری به ویژه غزل و مثنوی توجه بیشتر به آرایه‌های ادبی خوش‌آهنگ‌تر شدن اوزان شعری رواج داستان‌سرایی و منظومه‌های داستانی	قالب مسلط به ظاهر غزل و در حقیقت مفردات است. استفاده از آرایه‌ها برای مضمون‌سازی استفاده از ردیف‌های طولانی و خوش‌آهنگ
سطح فکری	غلبهٔ روح شادی و نشاط و خوش‌باشی در شعر شعر واقع‌گرا معشوق عمدتاً زمینی است. روح حماسه بر ادبیات این دوره حاکم است. سادگی فکر و کلام	گسترش عرفان و تصوف درون‌گرایی در شعر و توجه به احوال شخصی فراوانی زهدستایی و وعظ و اندرز در شعر فاصله‌گرفتن غزل از معشوق زمینی رواج هجو و هزل در شعر رواج حس دینی	شعر معناگرا و مضمون‌ساز طول و عرض معنا از یک بیت پیش‌تر نمی‌رود. ترجمهٔ مطالب فلسفی و عرفانی و غنایی گذشتگان مضمون‌یابی، ارائهٔ خیال خاص و معنی برجسته

- در جدول زیر ویژگی‌های سه سبک خراسانی، عراقی و هندی در قلمرو **نثر** با یکدیگر مقایسه شده است:

سبک خراسانی	سبک عراقی	سبک هندی
دورهٔ سامانی: ایجاز و اختصار در لفظ و معنا تکرار فعل یا اسم کوتاهی جملات **دورهٔ غزنوی و سلجوقی:** اطناب تمثیل و استشهاد به آیات، احادیث و اشعار عرب حذف افعال به قرینه	استفاده از آرایه‌های ادبی در نثر کاربرد لغات مهجور عربی، ترکی، مغولی و اصطلاحات علمی و فنی رواج نثر داستانی، تمثیلی و عرفانی اطناب کاربرد فراوان آیات، احادیث و اشعار در متن حذف افعال به قرینه	درآمیختن نظم و نثر فراوانی لغات ترکی و مغولی کاربرد وجه وصفی آوردن تتابع اضافات در مقام تعریف و تمجید آوردن جملات طولانی مطابقت موصوف و صفت به تقلید از زبان عربی کاربرد افعال با پیشوندهای متعدد

دورهٔ بازگشت

شاعرانی که در دوره‌های بعد از صفویه، یعنی **افشاریه، زندیه و اوایل قاجاریه** آمدند از شیوهٔ شاعری سبک هندی خسته و دلزده بودند. به نظر آن‌ها شاعران سبک هندی راه را اشتباه رفته بودند و باعث نابودی زبان شاعرانه و فاخر فردوسی و سعدی شده بودند. مضمون‌های عجیب و غریب سبک هندی چندان باب طبعشان نبود. چاره در این بود که به سبک‌های قدیمی بازگردند. این‌جا بود که «سبک بازگشت» متولد شد. اما چرا شاعران سبک بازگشت که از سبک هندی دلزده بودند به سبک‌های قبلی بازگشتند و به دنبال خلاقیت و نوآوری نرفتند؟

عوامل سیاسی و اجتماعی ایجاد نهضت بازگشت

۱. **تاراج کتابخانهٔ اصفهان** که سبب شد تعدادی از کتاب‌های کتابخانهٔ سلطنتی به دست مردم افتد و ارتباط مجدد اهل ذوق با ادب کهن برقرار شود.
۲. **توجه به ادبیات در دربار قاجاریه** و رونق بازار شعر و شاعری و مدح شاهان
۳. **تضعیف جامعه** بر اثر شکست ایران از روسیهٔ تزاری

عوامل بالا ایران را از لحاظ سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ضعیف کرد. به عبارت دیگر، شاعران این دوره به سبب **فقر فرهنگی جامعه و سستی و رخوت حاکم بر ادبیات** به پیروی از اسلوب‌های کهن پرداختند و در سطوح زبانی، ادبی و فکری، سبک **خراسانی و عراقی** را مورد توجه قرار دادند. با روی کار آمدن سلسلهٔ قاجار و تثبیت حکومت مرکزی در ایران، بازگشت به شیوه و الگوی گذشتگان در ادبیات پررونق‌تر از گذشته شد. البته توجه داشته باشید که با این‌که به پیروی از اسلوب‌های کهن (سبک خراسانی و عراقی) پرداختند، هنوز تأثیرات سبک هندی و مکتب وقوع در آثارشان دیده می‌شد.

یادآوری مکتب وقوع

مکتب وقوع در واکنش به شعر عاشقانهٔ سبک عراقی به وجود آمد؛ یعنی شعرایی که از جایگاه دست‌نیافتنی معشوق در سبک عراقی و آزارهای بیمارگونهٔ او بر دل عاشق خسته شده بودند، نوع نگاهشان را به معشوق عوض کردند و گفتند بیاییم روابط عاشق و معشوق را همان‌طور که هست نشان بدهیم. به بیان دیگر، معشوق را از آن قلهٔ بلند پایین بیاوریم و جایگاه او را واقعی کنیم.

مثال: رفتم به مسجد از پی نظّارهٔ رخش دستی به رو گرفت و دعا را بهانه ساخت «شرف جهان قزوینی»

تأسیس انجمن‌ها شاعران این دوره به تأسیس انجمن‌های ادبی پرداختند. **هدف انجمن ادبی خاقان، رهایی‌بخشیدن** شعر فارسی از **تباهی و انحطاط اواخر دورهٔ صفویه و بعد از آن** بود؛ البته راهی به‌جز **تقلید از پیشینیان** نیافتند و به همین خاطر شعر را به دوران گذشته، بازگرداندند و موجب پیدایش «**سبک بازگشت**» شدند که می‌توان آن را **حد واسط سبک هندی و سبک دورهٔ بعد**، یعنی دورهٔ بیداری دانست.

مهم‌ترین انجمن‌های این دوره عبارت‌اند از

۱. انجمن ادبی اصفهان ← با ادارهٔ مشتاق اصفهانی در زمان نادرشاه و کریم‌خان زند
۲. انجمن ادبی نشاط ← تأسیس توسط عبدالوهّاب نشاط
۳. انجمن ادبی خاقان ← به ریاست فتحعلی‌شاه قاجار در تهران

اهمیت سبک بازگشت هرچند شاعران این دوره باعث نوآوری و تکامل قابل توجهی در شعر فارسی نشدند، اما از این جهت اهمیت دارند که توانستند زبان شعر را از سستی‌ای که در اواخر سبک هندی در آن به وجود آمده بود نجات بخشند. اگر این نهضت به پا نشده بود، چه بسا زبان فاخر شعر فارسی دچار ضعف و سستی بیشتری می‌شد.

شاعران سبک بازگشت **هاتف اصفهانی** از مشهورترین شاعران این دوره است.

شاعران این دوره را می‌توان با توجه به این‌که به کدام‌یک از دوران ادبی قبل از خود بازگشتند به دو گروه تقسیم کرد:

۱ **بازگشت به قصیده‌سرایی، یعنی سبک شاعران خراسانی و عهد سلجوقی: صبای کاشانی، قاآنی شیرازی، سروش اصفهانی**

۲ **بازگشت به غزل‌سرایی، یعنی سبک شاعران عراقی (مثلاً سعدی و حافظ): مجمر اصفهانی، فروغی بسطامی، نشاط اصفهانی**

نمونهٔ شعر این دوره: سطوح زبانی، ادبی و فکری هر گروه، مشابه سبکی است که به آن بازگشتند و مورد توجه قرار دادند؛ به همین خاطر تمایزگذاشتن بین اشعار سبک بازگشت و سبک خراسانی و عراقی کار دشواری است. حتی گاهی پیش آمده که شعر شاعری از قرن پنج یا شش را به اشتباه در دیوان شعر این شاعران بگذارند! چند بیت از غزل «فروغی بسطامی» را بخوانید که چندین قرن بعد از سعدی و حافظ سروده شده، ولی به شعر آن‌ها شبیه است:

«از جلوهٔ حسنت که بری از همه عیب است آسوده‌دل آن است که در پردهٔ غیب است ...
افسانهٔ جان‌دادن خود هیچ فروغی در حضرت جانان نتوان گفت که عیب است»

دو تن از شاعران دورهٔ بازگشت

صبای کاشانی: فتحعلی‌خان صبای کاشانی، پرچمدار بازگشت ادبی و شاخص‌ترین شاعر این دوره در مثنوی، قصیده و غزل دست داشت و آثاری چون گلشن صبا (به تقلید از بوستان سعدی)، خداوندنامه (حماسه‌ای مذهبی در بیان معجزات پیامبر ﷺ و دلیری‌های حضرت علی علیه‌السلام) به یادگار گذاشت.

به نام خداوند بینش‌نگار خردآفرین، آفرینش‌نگار

نشاط اصفهانی: میرزا عبدالوهّاب نشاط در نظم و نثر فارسی مهارت داشت. مجموعهٔ آثار منظوم و منثور او با عنوان «گنجینهٔ نشاط» باقی است و در غزل‌سرایی در بین هم‌روزگاران خود تا حدی کم‌نظیر است.

هوای خود چو نهادم، رضای او چو گزیدم جهان و هر چه در او، جز به کام خویش ندیدم

دورهٔ بیداری

در چند قرن اخیر اتفاقاتی در غرب رخ داد که موجب تغییرات مهمی در کشورهای غربی شد. مهم‌ترین این اتفاقات را می‌توان رشد علوم تجربی، پیشرفت سریع فناوری و صنایع جدید و به وجود آمدن کشورها و دولت‌ها به شکلی جدید دانست. کمی بیش از صد سال پیش امواج این اتفاقات به ایران رسید. سفرهای شاهان قاجار به فرنگ، موجب آشنایی آنان با تحولات جهانی شد. در پی آن تحصیل‌کردگان و روشنفکران ایران، هم‌گام با تغییرات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، بیداری جامعهٔ ایرانی را سرعت بخشیدند. در کنار اندیشه‌های روشنفکران داخلی و خارجی و انتشار افکار آزادی‌خواهانه، تحولات سیاسی و اجتماعی در ایران و جهان، کشور را به سوی تحولی بزرگ سوق داد که روی به نوآوری و نوگرایی داشت؛ به این ترتیب در ایران حرکتی ایجاد شد که هم ضداستبداد بود و هم ضداستعمار و در نهایت به صدور فرمان مشروطیت با امضای مظفرالدین‌شاه در سال ۱۳۲۴ هـ . ق انجامید.

نمونهٔ شعر این دوره: شعر دوران بیداری (مشروطه) ویژگی‌هایی دارد که به راحتی آن را قابل تشخیص می‌کند: ساده و روان است، پرشور و پرحرارت است، موضوعات جدیدی مثل وطن و آزادی دارد و بسی ویژگی‌های دیگر که در ادامه با آن آشنا می‌شویم، اما برای شروع بد نیست شعر زیر از سید اشرف‌الدین گیلانی را با هم بخوانیم:

آخ عجب سرماست امشب ای ننه! / ما که می‌میریم در هذا السنه[1]

تو نگفتی می‌کنم امشب الو[2]؟ / تو نگفتی می‌خوریم امشب پلو؟

نه پلو دیدیم امشب نه چلو / سخت افتادیم اندر منگنه

آخ عجب سرماست امشب ای ننه!

نیست اصلاً فکر اطفال فقیر / نه وکیل و نه وزیر و نه امیر

ای خدا! داد فقیران را بگیر / سیر را نَبْوَد خبر از گُرْسِنه

آخ عجب سرماست امشب ای ننه!

از مقایسهٔ این شعر با شعر فروغی بسطامی در ابتدای درس مطالب این قسمت از کتاب روشن می‌شود:

از اواسط دورهٔ قاجار اندک‌اندک مباحثی در مورد علل شکست و عقب‌افتادگی ایران در جامعه مطرح شد و همراه با آن، شعر دورهٔ بازگشت نیز با انتقاد روبه‌رو شد. **موضوعات جدید** در جامعه و ادبیات پیش آمد و **اصطلاحات و لغات غربی** نیز وارد شعر شد. شعر در این دوره دوباره بین **مردم** آمد و صدای فریاد آن‌ها شد. شاعران خود را وقف مردم کردند و به **محتوا** بیش از صور خیال و جنبه‌های شاعرانه توجه داشتند. آنان به این نتیجه رسیده بودند که یک **تغییر و دگرگونی در شعر** باید ایجاد شود تا بتواند **مسائل و پدیده‌های تازه** را در خود جای دهد.

عوامل مؤثر در بیداری جامعه

وضعیت عمومی زبان و ادبیات در این دوره

در دورهٔ بیداری، شعرای آزادی‌خواه و گروهی از روشنفکران به **نقد** شرایط موجود پرداختند که با مخالفت دولت همراه بود. از بین این روشنفکران می‌توان افرادی چون **ملک‌الشعرای بهار، نسیم شمال، فتحعلی آخوندزاده، عبدالرحیم طالبوف** و **میرزا آقاخان کرمانی** را نام برد. به ادبیاتی که گویای اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی روزگار مشروطه است «**ادبیات بیداری**» یا «**ادبیات مشروطه**» می‌گوییم.

در دوران مشروطه مفاهیم جدیدی در ادبیات مطرح شد که در ادبیات ما سابقه نداشت. این مفاهیم در نمودار روبه‌رو آورده شده است.

۱- هذا السّنه: امسال

۲- اَلو: شعلهٔ آتش (برای پخت‌وپز)

در کنار مفاهیم و موضوعات اصلی که در شعر دورهٔ بیداری رواج داشت، موضوعات روبه‌رو در جایگاه بعدی قرار داشتند:

نمونهٔ امتحانی

کدام‌یک از عوامل زیر بر ادبیات عصر بیداری مؤثر نبود؟ *(نهایی شهریور ۹۹)*

۱) رواج صنعت چاپ و روزنامه‌نویسی
۲) تأسیس مدرسهٔ دارالفنون
۳) کوشش‌های عباس‌میرزا در روی‌آوردن به دانش و فنون نوین
۴) عدم توجه روشنفکران به شعر و شاعری

پاسخ: گزینهٔ «۴»

شعر

ویژگی‌های شعر در دورهٔ بیداری

۱. شعر برای آن‌که بتواند با تودهٔ مردم ارتباط برقرار کند **زبان محاوره** را برگزید تا **قابل فهم‌تر باشد و مفاهیم جدید را با زبانی ساده انتقال دهد.**
۲. **نهضت ساده‌نویسی** همراه با نهضت **آزادی‌خواهی** شکل گرفت و نویسندگان و شاعران نظام استبداد و استعمار را نقد می‌کردند.
۳. شعر **بیان هنرمندانهٔ واقعیات و وسیله‌ای برای بهبود زندگی بود** که از طریق روزنامه‌ها در اختیار مردم قرار می‌گرفت.

در عصر بیداری به دلیل تمرکز عمدهٔ فعالیت‌های سیاسی و مطبوعاتی در تهران، شعر و ادب هم در پایتخت جلوهٔ بیشتری داشت. حتی روزنامهٔ نسیم شمال را که سید اشرف‌الدین در رشت منتشر می‌کرد، مردم تهران بیشتر می‌خواندند. بعد از تهران، **تبریز** از بازار سیاسی و مطبوعاتی پررونقی برخوردار بود.

نمونهٔ امتحانی

چرا ادبیات دورهٔ بیداری ــ به‌ویژه شعر ــ زبان محاوره را برگزید؟ *(نهایی خرداد ۹۹)*

پاسخ: زبان محاوره را برگزید تا قابل فهم‌تر باشد و مفاهیم جدید را با زبانی ساده انتقال دهد.

برخی از شاعران دورهٔ بیداری

محمدتقی بهار	۱. آشنایی عمیق با زبان فارسی و ادبیات کهن و نیز مسائل روز جامعه ۲. تحقیق و تدریس در دانشگاه و فعالیت در حوزهٔ سیاست و روزنامه‌نویسی ۳. شعرسرودن با زبانی حماسی به سبک خراسانی در مضامین **آزادی و وطن‌خواهی** ۴. آثار: **تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران، سبک‌شناسی، تاریخ تطوّر نظم فارسی، دیوان اشعار، تصحیح‌های ارزشمند و مقالات علمی** ۵. از سروده‌های او: «من نگویم که مرا از قفس آزاد کنید/ قفسم برده به باغی و دلم شاد کنید»
ادیب‌الممالک فراهانی	۱. میرزا محمدصادق امیری فراهانی که از جانب مظفرالدین‌شاه ملقب به **ادیب‌الممالک** شد. ۲. فعالیت اصلی: **روزنامه‌نگاری** ۳. سردبیر روزنامهٔ **مجلس** ۴. دیوان: شامل قصاید، ترجیع‌بند و مسمّط در بیان **حوادث و اوضاع روزگار**/ طبع‌آزمایی بیشتر در **قصیده** ۵. مضامین **وطنی، سیاسی، اجتماعی** در شعر ۶. از سروده‌های اوست: «جنگ ننگ است در شریعت من/ جز پی پاس دین و حفظ وطن»
سید اشرف‌الدین گیلانی	۱. معروف به **نسیم شمال** به دلیل سردبیری روزنامهٔ «**نسیم شمال**» ۲. جایگاه مناسب در میان مردم به خاطر شعرهای **ساده و عامیانه** و مؤثر در بیدارکردن مردم ۳. شعرهایی به زبان ساده و طنزآمیز **در راه مبارزه با استبداد** و دربارهٔ **عشق به وطن** ۴. صاحب شعر انتقادی به نام «**ای قلم**»: «غلغلی انداختی در شهر تهران ای قلم/ خوش حمایت می‌کنی از شرع قرآن ای قلم»
ایرج‌میرزا	۱. از نوادگان فتحعلی‌شاه قاجار ۲. اندیشه‌های نوگرایانه دارد، ولی در ردیف شاعران آزادی‌خواه مشروطه نیست (به خاطر جایگاه خانوادگی و تفکرات شخصی او). ۳. مهارت در به‌کارگیری **تعبیرات عامیانه** و آفریدن اشعاری **ساده و روان** ۴. چیره‌دستی در طنز، هجو و هزل ۵. **ترجمه‌هایی منظوم** از شعرهای غربی، مثل قطعهٔ «**قلب مادر**» که در نوع خود ابتکاری است: «داد معشوقه به عاشق پیغام/ که کند مادر تو با من جنگ» **طنز:** به معنای نوشتهٔ ادبی است که در آن نویسنده یا قهرمان که در ظاهر انسانی عادی یا حتی پایین‌تر از عادی است (مثل بهلول) به بیان واقعیت‌ها می‌پردازد و پوچی و مسخرگی واقعیت‌ها را به مخاطب نشان می‌دهد. **هجو:** نوشته‌ای است که در آن نویسنده به فرد یا گروهی توهین می‌کند و در مقابل مدح قرار دارد. **هزل:** نوشته‌ای است که در آن از الفاظ رکیک و خلاف ادب استفاده می‌شود. از سروده‌های مشهور ایرج‌میرزا که در آن از طنز، هجو و هزل استفاده شده «عارف‌نامه» است. در این مثنوی ایرج‌میرزا عارف قزوینی را مسخره و به او توهین می‌کند (هجو). او در این کار الفاظ رکیک و زشتی را به کار می‌گیرد (هزل). همچنین شاعر در لابه‌لای شعر برخی از رسوم اجتماعی را توصیف می‌کند و به سخره می‌گیرد. (طنز)

عارف قزوینی	۱. شاعری **وطنی** و از موسیقی‌دانان بزرگ عهد مشروطیت ۲. عرصهٔ هنر وی: **تصنیف‌ها و ترانه‌های میهنی** ۳. شعر ساده و به دور از پیچیدگی همراه با سوز و شور ۴. مضامین اصلی شعر او: **وطن و ستیز با نادانی** ۵. صاحب تصنیف معروف «از خون جوانان وطن لاله دمیده/ از ماتم سرو قدشان سرو خمیده ...»
فرخی یزدی	۱. شاعری شاخص و نمایندهٔ مردم یزد در مجلس هفتم ۲. تحت تأثیر **مسعود سعد و سعدی** (مثل مسعود سعد به زندان رفت. آشنایی با سعدی طبعش را شکوفا کرد.) ۳. داشتن اندیشه‌های پرشور **آزادی‌خواهانه و وطن‌دوستانه** ۴. از سروده‌های اوست: «آن زمان که بنهادم سر به پای آزادی/ دست خود ز جان شستم از برای آزادی»
میرزادهٔ عشقی	سید محمدرضا میرزادهٔ عشقی، ۱. شاعر، روزنامه‌نگار، نمایش‌نامه‌نویس و نظریه‌پرداز دورهٔ مشروطیت بود. ۲. در روزنامهٔ «**قرن بیستم**» به افشاگری اعمال پلید و مقاصد شوم رجال خائن زمان پرداخت. ۳. به دلیل جسارت و بی‌پروایی در بیان اندیشه‌های سیاسی، اجتماعی و وطن‌پرستانه‌اش، قبل از شکوفایی به دستور رضاخان ترور شد. مهم‌ترین اثر: نمایش‌نامهٔ منظوم «**ایده‌آل**» یا «**سه تابلوی مریم**»

نمونهٔ امتحانی

هر یک از ویژگی‌های شعری زیر مربوط به کدام شاعر دورهٔ بیداری است؟ *(نهایی خرداد ۹۸)*

الف) شعرهای او که به زبان ساده و طنزآمیز در راه مبارزه با استبداد و عشق به وطن بود، در روزنامهٔ «نسیم شمال» به چاپ می‌رسید.

ب) عرصهٔ هنری وی تصنیف‌ها و ترانه‌های میهنی بود که در برانگیختن مردم و آزادی‌خواهی نقش بسیار مؤثر داشت.

پاسخ: الف سید اشرف‌الدین گیلانی ب عارف قزوینی

دانش‌آموزان عزیز دقت کنند که شاعران مختلف دورهٔ بیداری که در جدول بالا آمده است بسیار مدنظر طراحان سؤال است و هر سال در امتحان نهایی از آن سؤال می‌آید.

نثر فارسی در قرن‌های ۱۲ و ۱۳ (دورهٔ بیداری)

داستان نثر این دوره جدا از شعرش نیست. انقلاب مشروطه و عوامل ایجاد آن باعث ایجاد تغییراتی در نثر شد که مشابه شعر بود. به طور کلی می‌توان گفت نثر فارسی در سال‌های انقلاب مشروطه به سمت **سادگی و بی‌پیرایگی** رفت.

علل ساده و بی‌پیرایه‌شدن نثر در دورهٔ بیداری:
- رواج و گسترش روزنامه‌نگاری
- روی‌آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی بر اثر ارتباط با ادبیات اروپا
- تغییر مخاطب نوشته‌ها

نمونهٔ امتحانی

واژهٔ درست را از داخل کمانک انتخاب کنید. *(نهایی شهریور ۱۴۰۰)*

نثر فارسی تحت‌تأثیر آثاری که در دورهٔ بیداری از زبان‌های اروپایی ترجمه می‌شد به (تکلف ـ سادگی) گرایید.

پاسخ: سادگی

موضوع‌ها و حوزه‌های ادبی نثر بیداری (مشروطه)

۱. روزنامه‌نگاری: در سال‌های اوّل مشروطه بیشتر نویسندگان مطالب خود را در قالب **مقاله** در روزنامه‌ها منتشر می‌کردند. روزنامه‌های بی‌شماری در این دوره انتشار یافت که در آن مطالب سیاسی، اجتماعی و گاه علمی ارائه می‌شد.

مهم‌ترین روزنامه‌ها و مجلّات این دوره:

صوراسرافیل ← با مدیریت میرزا جهانگیرخان/ **نسیم شمال** ← با مدیریت و نویسندگی سید اشرف‌الدین گیلانی ـ انتقاد اجتماعی با لحنی انتقادی و طنزآمیز/ **مجلهٔ «بهار»** (نشریهٔ ادبی) ← با مدیریت میرزا یوسف‌خان اعتصامی (پدر پروین اعتصامی) ـ **مجلهٔ «دانشکده» و مجلهٔ «نوبهار»** ← با مدیریت ملک‌الشعرای بهار

۲. داستان‌نویسی: داستان‌نویسی به شیوهٔ جدید (رمان‌نویسی) در ادبیات کلاسیک فارسی سابقه ندارد. پیش از انقلاب مشروطه، نویسندگان ایرانی نوشتن رمان به مفهوم امروزی را از طریق **ترجمهٔ** رمان‌های تاریخی غربی آغاز کردند.

در عصر مشروطه بیشترین رویکرد به **رمان‌های تاریخی** بود، زیرا:

۱ نوعی روحیهٔ باستان‌گرایی و روحیهٔ کاوشگرانه در شناخت گذشته میان آن‌ها حاکم بود.

گفتیم که در عصر مشروطه وطن و ملت برای اولین بار در شکل نوین و مدرن آن مطرح شد. همچنین در نتیجهٔ برخورد ایرانیان با تحقیقات تاریخی غربیان، ایرانیان با

سلسلهٔ هخامنشیان و به طور کلی با ایران باستان بیشتر آشنا شدند. جست‌وجو در ایران باستان در این دوره برای روشنفکران بسیار جذاب بود، چرا که در ایران باستان، اصالت و هویت پرشکوه ایرانیان را می‌دیدند و آن را می‌ستودند. در واکنش به ناکامی‌های دورهٔ قاجار، آن‌ها به دوران پرشکوه ایران باستان پناه می‌بردند.

۲ به دلیل سیاست‌های موجود در جامعه، نگارش رمان‌های تاریخی و اجتماعی سطحی در قیاس با کارهایی مثل روزنامه‌نویسی یا نوشتن رمان سیاسی دردسر کم‌تری داشت.

رمان‌نویسان عصر مشروطه
- **محمدباقر میرزا خسروی** ← رمان «**شمس و طغرا**»
- **میرزا حسن‌خان بدیع** ← «**شمس‌الدین و قمر**» و «**داستان باستان**»

۳. نمایش‌نامه‌نویسی: نمایش‌نامه‌نویسی در دورهٔ ناصرالدین‌شاه و به دنبال رفت‌وآمد ایرانیان به اروپا رواج یافت. اولین کسی که به نوشتن نمایش‌نامهٔ فارسی پرداخت، **میرزا آقا تبریزی** بود که چند نمایش‌نامهٔ کوتاه تألیف کرد. زبان آن‌ها مانند نثر داستانی قبل از مشروطه، ساده، روان، بی‌تکلّف و عوام‌فهم است.

۴. ترجمه: فن ترجمه از عوامل مؤثر در رشد آگاهی و تحول اندیشهٔ ایرانیان در سال‌های قبل از مشروطه بود. ترجمهٔ آثار اروپایی در ایران با ایجاد چاپخانه در زمان **فتحعلی‌شاه** آغاز شد. از مهم‌ترین آثار ترجمه‌شده در این دوره می‌توان «**سرگذشت حاجی بابای اصفهانی**» اثر **جیمز موریه** را نام برد که **میرزا حبیب اصفهانی** آن را ترجمه کرده است.

۵. تحقیقات ادبی و تاریخی: تحقیقات ادبی و تاریخی در دوران مشروطه به علت اشتغال اهل قلم به روزنامه‌نویسی و موضوعات دیگر، جاذبه‌ای نداشت. تنها اثر قابل توجه «**تاریخ بیداری ایرانیان**» تألیف **ناظم‌الاسلام کرمانی** است که موضوع آن **تاریخ مشروطه** است.

برخی از نویسندگان این دوره

قائم‌مقام فراهانی	۱. از معروف‌ترین نویسندگان و سیاستمداران بزرگ این دوره و **احیاکنندهٔ نثر فارسی** ۲. با تغییر سبک نگارش، تکلّف در نثر را از بین برد. (قبل از او سبک نویسندگان فارسی با تکلّف و تصنّع همراه بود.) ۳. مسائل عصر را با زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعر و ضرب‌المثل‌های لطیف به **سبک گلستان سعدی** می‌نوشت. ۴. مهم‌ترین اثر: **مُنْشَآت**
علامه دهخدا	۱. از پیشگامان نثر جدید فارسی و رواج‌دهندهٔ نثر ساده و عامیانه ۲. تأثیرگذار بر داستان‌های محمدعلی جمال‌زاده و صادق هدایت ۳. انتشار روزنامهٔ **سروش** در استانبول ۴. آثار: **چرند و پرند** (مجموعه نوشته‌های طنزآمیز سیاسی و اجتماعی در روزنامهٔ صوراسرافیل)، **لغت‌نامه** (حاصل پژوهش‌های او در زمینهٔ فرهنگ‌نویسی و مفصل‌ترین کتاب لغت فارسی)، **امثال و حکم**

نمونهٔ امتحانی

جای خالی را با واژهٔ مناسب پر کنید. *(نهایی خرداد ۹۸)*

قائم‌مقام فراهانی احیاکنندهٔ نثر فارسی است و «.....» مهم‌ترین اثر اوست.

پاسخ: منشآت

خودارزیابی

۱- چه عواملی در ایجاد نهضت بازگشت ادبی مؤثر بودند؟

۲- مهم‌ترین عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر ادبیات عصر بیداری را بررسی کنید.

۳- درون‌مایه‌های ادبیات فارسی در دوران بیداری را بیان کنید.

۴- ویژگی‌های شعر هر یک از شاعران زیر را بنویسید:

فرخی یزدی، عارف قزوینی، ایرج‌میرزا

۵- در شعر دورهٔ بیداری از نظر زبانی چه تحولاتی دیده می‌شود؟

۶- نثر فارسی در دورهٔ بیداری چه تحولاتی یافت؟

۷- دو تن از پیشگامان رمان‌نویسی قبل از مشروطه را نام ببرید و از هر کدام اثری بنویسید.

۸- توضیح دهید قائم‌مقام فراهانی در حوزهٔ نثر فارسی چه جایگاهی دارد؟

پاسخ: ۱ ۱) تاراج کتابخانهٔ اصفهان که سبب شد تعدادی از کتاب‌های کتابخانهٔ سلطنتی به دست مردم افتد و ارتباط مجدد اهل ذوق با ادب کهن برقرار شود. ۲) توجه به ادبیات در دربار قاجاریه و رونق بازار شعر و شاعری و مدح شاهان ۳) تضعیف جامعه بر اثر شکست ایران از روسیهٔ تزاری

۲ ۱) تأثیر جنگ‌های نافرجام ایران و روس ۲) توجه مردم به واقعیت‌ها و امکانات فنی دنیای جدید ۳) کوشش‌های عباس‌میرزا، ولیعهد فتحعلی‌شاه در روی‌آوردن به دانش و فنون نوین ۴) اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور برای تحصیل ۵) رواج صنعت چاپ و روزنامه‌نویسی و ترجمه و نشر کتاب‌های غربی ۶) تأسیس مدرسهٔ دارالفنون به فرمان امیرکبیر و آموزش دانش‌های نوین در آن

۳ آزادی، وطن، قانون‌خواهی و مبارزه با استبداد و استعمار، حقوق اجتماعی، برانگیختن احساسات ملی و میهنی، توجه به فراگیری علوم جدید، پیکار با بیگانه و بیگانه‌خواهی، انتقاد از نابسامانی‌ها، نفی عقاید خرافی در جامعه و سخن از حقوق زنان

۴ فرخی یزدی: سرشار از اندیشه‌های پرشور آزادی و وطنی، آزادی‌خواهی / عارف قزوینی: ساده و دور از پیچیدگی با مضامینی همچون وطن‌دوستی و ستیز با نادانی / ایرج‌میرزا: به خاطر به‌کارگیری تعبیرات عامیانه، اشعار او ساده و روان است، اندیشه‌های نوگرایانه در شعر او نیز وجود دارد.

۵ در این دوره شعر برای آن‌که بتواند با تودهٔ مردم ارتباط برقرار کند زبان محاوره را برگزید تا قابل فهم‌تر باشد و مفاهیم جدید را با زبانی ساده انتقال دهد. نهضت ساده‌نویسی همراه با نهضت آزادی‌خواهی شکل گرفت.

۶ به دلیل تحولات و دگرگونی‌هایی، مانند: رواج و گسترش روزنامه، روی‌آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی بر اثر ارتباط با ادبیات اروپا و تغییر مخاطب، نوشته‌ها به سمت سادگی و بی‌پیرایگی سوق پیدا کرد.

۷ محمدباقر میرزا خسروی ← شمس و طغرا / میرزا حسن‌خان بدیع ← «شمس‌الدین و قمر» و «داستان باستان»

۸ قبل از قائم‌مقام سبک نویسندگان فارسی با تکلّف و تصنّع همراه بود. او با تغییر در سبک نگارش، تکلّف در نثر را از بین برد و مسائل عصر را با زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعر و ضرب‌المثل‌های لطیف به سبک گلستان سعدی نوشت و موجب اقبال عامه به نثر گردید. عبارات کوتاه او نیز گاه موزون و مسجع‌اند. قائم‌مقام احیاکنندهٔ نثر فارسی است.

سؤال‌های امتحانی

جاهای خالی را با واژه‌های مناسب کامل کنید.

۱- مؤسس انجمن ادبی نشاط ..... بود.

۲- انجمن ادبی خاقان به ریاست ..... در ..... تشکیل شد.

۳- سبک بازگشت حد واسط بین سبک ..... و سبک دورهٔ ..... است.

۴- پرچمدار بازگشت ادبی ..... است که در مثنوی، قصیده و غزل دست داشت و ..... را به تقلید از بوستان سعدی نوشت.

۵- به نوعی از ادبیات که گویای اوضاع اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دورهٔ بیداری است، ادبیات ..... یا ..... گفته‌اند.

۶- در دورهٔ بیداری ادبیات، به‌ویژه شعر برای آن‌که بتواند با تودهٔ مردم ارتباط برقرار کند، زبان ..... را برگزید. (نهایی خرداد ۹۸)

۷- در دورهٔ بیداری، نهضت ..... همراه با نهضت آزادی‌خواهی شکل گرفت.

۸- بعد از تهران، ..... بازار سیاسی و مطبوعاتی پررونقی داشت.

۹- ادیب‌الممالک فراهانی در قالب ..... بیشتر از قالب‌های دیگر طبع‌آزمایی کرده است.

۱۰- ملک‌الشعرای بهار، شعر را با زبانی ..... و به سبک ..... می‌سرود.

۱۱- فرخی یزدی، تحت تأثیر شاعران گذشته، خصوصاً ..... و ..... بود.

۱۲- اولین کسی که در ایران به نوشتن نمایش‌نامهٔ فارسی پرداخت ..... بود.

۱۳- فن ..... از عوامل مؤثر در رشد آگاهی و تحول اندیشهٔ ایرانیان در سال‌های قبل از مشروطه بود.

۱۴- قائم‌مقام فراهانی احیاکنندهٔ نثر فارسی است و ..... مهم‌ترین اثر اوست. (نهایی خرداد ۹۸)

۱۵- پیش از قائم‌مقام، سبک نویسندگان فارسی با ..... و ..... همراه بود.

۱۶- حاصل پژوهش‌های دهخدا در فرهنگ‌نویسی، کتاب ارزشمند ..... است.

۱۷- در عصر مشروطه، بیشترین رویکرد نویسندگان به رمان‌های ..... بود. (نهایی شهریور ۹۹)

۱۸- فعالیت اصلی ادیب‌الممالک فراهانی ..... بود و سردبیری ..... را بر عهده داشت.

۱۹- بیت زیر نمونه‌ای از اشعار ..... سید اشرف‌الدین گیلانی (نسیم شمال) است. (نهایی شهریور ۹۹)

«غلغلی انداختی در شهر تهران ای قلم خوش حمایت می کنی از شرع قرآن ای قلم»

۲۰- در دوران مشروطه نشریهٔ ادبی بهار با مدیریت ..... منتشر می‌شد. (نهایی دی ۱۴۰۱)

۲۱- صبای کاشانی یکی از آثار خود را به نام ..... به تقلید از بوستان سعدی در قالب شعری سرود. (نهایی دی ۱۴۰۱)

۲۲- تنها اثر قابل توجه در زمینهٔ تحقیقات ادبی و تاریخی دورهٔ بیداری کتاب ..... است. (نهایی دی ۱۴۰۱)

۲۳- مهم‌ترین اثر «میرزادهٔ عشقی» نمایش‌نامهٔ منظوم ..... است. (ذکر نام اثر) (نهایی شهریور ۱۴۰۱)

۲۴- شعر «ای قلم» نمونه‌ای از اشعار انتقادیِ ..... است. (ذکر نام شاعر) (نهایی شهریور ۱۴۰۱)

۲۵- در دورهٔ بیداری «سید اشرف‌الدین گیلانی»، به ..... مشهور بود. (نهایی شهریور ۱۴۰۲)

درستی یا نادرستی عبارت‌های زیر را مشخص کنید.

	✓	✗
۲۶- هدف انجمن ادبی خاقان رهایی شعر فارسی از تباهی و انحطاط اواخر دورهٔ صفوی و بعد از آن بود. (نهایی دی ۹۷)	☐	☐
۲۷- ادیب‌الممالک فراهانی سردبیری مجلهٔ «بهار» را بر عهده داشت. (نهایی دی ۹۷)	☐	☐
۲۸- شعر انتقادی «ای قلم» سرودهٔ عارف قزوینی است. (نهایی دی ۹۷)	☐	☐
۲۹- با روی کار آمدن سلسلهٔ قاجار و تثبیت حکومت مرکزی در ایران، بازار بازگشت به شیوهٔ الگوی گذشتگان در ادبیات پررونق‌تر از گذشته بود.	☐	☐
۳۰- گروهی از شاعران دورهٔ بازگشت به غزل‌سرایی به سبک شاعران کهن خراسانی و عهد سلجوقی پرداختند.	☐	☐
۳۱- شاعران دورهٔ بازگشت باعث نوآوری و تکامل شعر فارسی شدند و توانستند زبان شعر را از حالت سستی که در اواخر سبک هندی در آن به وجود آمده بود، نجات دهند.	☐	☐

۳۲- کوشش‌های فتحعلی‌شاه در روی‌آوردن به دانش و فنون جدید، از عوامل مؤثر در نهضت مشروطه بود.

۳۳- در عصر بیداری، به دلیل تمرکز بیشتر فعالیت‌های سیاسی و مطبوعاتی در تهران، شعر و ادب بیشتر به شهر تبریز منحصر می‌شد.

۳۴- در شعر ادیب‌الممالک بیشتر مضامین وطنی، سیاسی و اجتماعی دیده می‌شود.

۳۵- قطعهٔ «قلب مادر» یکی از شعرهای ماندگار ایرج‌میرزا است که ترجمهٔ منظوم یک شعر غربی است.

۳۶- آشنایی فرخی با سعدی طبع فرخی را شکوفا ساخت.

۳۷- رواج و گسترش روزنامه به عنوان رسانه، در سال‌های انقلاب مشروطه نثر را به سمت سادگی و بی‌پیرایگی سوق داد.

۳۸- نگارش رمان‌های تاریخی و اجتماعی سطحی در عصر مشروطه مانند روزنامه‌نویسی یا رمان سیاسی، دردسر کمی داشت.

۳۹- ترجمهٔ آثار اروپایی در ایران با ایجاد چاپخانه در زمان ناصرالدین‌شاه آغاز شد.

۴۰- دهخدا در رواج نثر ساده و عامیانه که بعدها در داستان‌های محمدعلی جمال‌زاده و صادق هدایت به کار رفت، نقش مؤثری داشت.

۴۱- از انقراض صفویه تا پایان سلطنت فتحعلی‌شاه، رشد و شکوفایی چشمگیری در تاریخ ادبیات ایران روی می‌دهد.

۴۲- گروهی از شاعران دورهٔ بازگشت به قصیده‌سرایی به سبک شاعران خراسانی و عهد سلجوقی پراختند.

۴۳- شاعران دورهٔ بیداری تخیّلات سرایندگان پیشین را در نظر داشتند و نمونهٔ این تخیّلات را در پاره‌ای از اشعار «میرزادهٔ عشقی» می‌توان دید.

۴۴- کدام‌یک از عبارت‌های زیر درست است؟ *(نهایی دی ۹۷)*

۱) شاعران دورهٔ بازگشت به سبب فقر فرهنگی جامعه و سستی حاکم بر ادبیات به پیروی از اسلوب‌های کهن پرداختند.

۲) شاعران دورهٔ معاصر به سبب فقر فرهنگی جامعه و سستی حاکم بر ادبیات به پیروی از اسلوب‌های کهن پرداختند.

۴۵- کدام‌یک از جمله‌های زیر درست است؟ *(نهایی شهریور ۹۹)*

۱) «فتحعلی‌خان صبای کاشانی» پرچمدار بازگشت ادبی است.

۲) «میرزادهٔ عشقی» پرچمدار بازگشت ادبی است.

۴۶- کدام‌یک از عبارت‌های زیر درست و کدام‌یک نادرست است؟ *(نهایی خرداد ۱۴۰۱)*

الف) شعرهای سید اشرف‌الدین گیلانی در راه مبارزه با استبداد و عشق به وطن در روزنامهٔ «قرن بیستم» چاپ می‌شد.

ب) شاعران دورهٔ بازگشت از این جهت اهمیت دارند که توانستند زبان شعر را از آن حالت سستی که در اواخر سبک هندی در شعر به وجود آمده بود، نجات بخشند.

۴۷- کدام‌یک از چهار جملهٔ مشخص‌شده دربارهٔ زندگی «علی‌اکبر دهخدا» نادرست است؟ *(نهایی خرداد ۱۴۰۳)*

«از پیشگامان نثر جدید فارسی است، (۱) شعر هم می‌سرود (۲) و با روزنامهٔ صوراسرافیل همکاری داشت. (۳) مجموعهٔ چرند و پرند را در روزنامهٔ سروش منتشر کرد. (۴)»

به سؤال‌های زیر پاسخ دهید.

۴۸- هدف از تأسیس و تشکیل انجمن ادبی خاقان در تهران چه بود؟

۴۹- مؤسسین (بنیان‌گذاران) انجمن ادبی خاقان برای رسیدن به هدف خود، چه چاره‌ای اندیشیدند؟

۵۰- «سبک بازگشت» چگونه به وجود آمد؟

۵۱- چرا شاعران دورهٔ بازگشت به پیروی از اسلوب‌های کهن پرداختند؟ *(نهایی دی ۹۸)*

۵۲- عبارت زیر، شرح ویژگی‌های کدام‌یک از شاعران دورهٔ بیداری است؟ *(نهایی دی ۱۴۰۲)*

«آشنا به زبان و ادب کهن فارسی، آگاه از مسائل روز جامعه، محقّق، مدرّس دانشگاه، فعّال حوزهٔ سیاست و روزنامه‌نگار»

۵۳- خداوندنامه اثر کیست و موضوع آن چیست؟

۵۴- شاعرانی را که در دورهٔ بازگشت به سبک شاعران کهن خراسانی به قصیده‌سرایی پرداختند، نام ببرید.

۵۵- شاعرانی را که به سبک حافظ و سعدی و دیگر شاعران سبک عراقی به سرودن غزل پرداختند، نام ببرید.

۵۶- پیامد پیروی از شاعران سبک کهن در دورهٔ بازگشت چه بود؟

۵۷- چرا ادبیات دورهٔ بیداری ـ به‌ویژه شعر ـ زبان محاوره را برگزید؟ *(نهایی خرداد ۹۹)*

۵۸- علت محبوبیت سید اشرف‌الدین گیلانی در میان مردم چه بود؟

۵۹- شعرهای سید اشرف‌الدین گیلانی که در روزنامهٔ نسیم شمال به چاپ می‌رسید، چه ویژگی‌هایی داشت؟

۶۰- انجمن ادبی خاقان برای رسیدن به هدف رهایی‌بخشیدن شعر فارسی از تباهی و انحطاط اواخر دورهٔ صفوی و دوره‌های بعد از آن، چه راهی را در پیش گرفتند؟ *(نهایی شهریور ۱۴۰۲)*

۶۱- شاعران زیر، سردبیری کدام‌یک از «روزنامه‌های دورهٔ بیداری» را بر عهده داشتند؟ *(نهایی خرداد ۱۴۰۲)*

الف) ادیب‌الممالک فراهانی:

ب) میرزادهٔ عشقی:

۶۲- کدام بیت را می‌توان نمونهٔ سرودهٔ انتقادی دورهٔ بیداری به شمار آورد؟ (نهایی شهریور ۱۴۰۲)

۱) پرستش به مستی است در کیش مهر — برون‌انـد زیـن جـرگـه، هـشـیـارهـا
۲) غلغلی انداختی در شهر تهران ای قلم — خوش حمایت می‌کنی از شرع قرآن ای قلم

۶۳- شعر زیر سرودهٔ کیست؟ مضمون کلی آن را بنویسید.

«غلغلی انداختی در شهر تهران ای قلم — خوش حمایت می‌کنی از شرع قرآن ای قلم
گشت از برق تو ظاهر نور ایمان ای قلم — مشکلات خلق گردد از تو آسان ای قلم»

۶۴- شعر زیر از کیست؟ قالب آن چیست؟

«داد معشوقه به عاشق پیغام — که کند مادر تو با من جنگ
هر کجا بینندم از دور کند — چهره پرچین و جبین پر آژنگ»

۶۵- کتاب «تاریخ بیداری ایرانیان» اثر کیست؟ موضوع آن چیست؟ (نهایی شهریور ۹۸)

۶۶- شاعر شعر زیر کیست؟ مضامین شعر را بنویسید.

«از خون جوانان وطن لاله دمیده — از ماتم سرو قدشان سرو خمیده
در سایهٔ گل بلبل از این غصه خزیده — گل نیز چو من در غمشان جامه دریده»

۶۷- یک اثر از «ملک‌الشعرای بهار» نام ببرید. (نهایی شهریور ۹۹)

۶۸- در شعر زیر از محمدتقی بهار (ملک‌الشعرا) کدام مفهوم، آشکارا دیده می‌شود؟

«من نگویم که مرا از قفس آزاد کنید — قفسم برده به باغی و دلم شاد کنید
فصل گل می‌گذرد هم‌نفسان بهر خدا — بنشینید به باغی و مرا یاد کنید
جور و بیداد کند عمر جوانان کوتاه — ای بزرگان وطن بهر خدا داد کنید»

۶۹- شعر زیر سرودهٔ «فرخی یزدی» است. با بررسی ابیات به سؤالات خواسته‌شده پاسخ دهید. (نهایی دی ۱۴۰۱)

آن زمان که بنهادم سر به پای آزادی — دست خود ز جان شستم از برای آزادی
تا مگر به دست آرم دامن وصالش را — می‌دوم به پای سر در قفای آزادی
در محیط طوفان‌زا، ماهرانه در جنگ است — ناخدای استبداد با خدای آزادی
دامن محبت را گر کنی ز خون رنگین — می‌توان تو را گفتن، پیشوای آزادی

الف) سراینده از شاعران شاخص کدام دوره می‌باشد؟ و از کدام شاعران گذشته تأثیر پذیرفته است؟ (ذکر یک شاعر کافی است.)
ب) ویژگی بارز فکری شاعر را در این سروده بنویسید.

۷۰- بیت‌های زیر سرودهٔ «عارف قزوینی» است. دو مضمون سرودهٔ او را بنویسید. (نهایی شهریور ۱۴۰۱)

فکری ای هم‌وطنان، در ره آزادی خویش — بنمایید که هر کس نکند مثل من است
خانه‌ای کاو شود از دست اجانب، آباد — ز اشک ویران کنش آن خانه که «بیت‌الحَزَن» است
جامه‌ای کاو نشود غرقه به خون بهر وطن — بِدَر آن جامه که ننگ تن و کم از کفن است

۷۱- عواملی که در سال‌های بیداری، نثر را به سمت سادگی و بی‌پیرایگی سوق می‌دهد، کدام‌اند؟

۷۲- پیشگامان نثر ساده در دورهٔ بیداری چه کسانی بودند؟

۷۳- مهم‌ترین روزنامه‌ها و مجله‌های عصر مشروطه (سال‌های اوّل) را نام ببرید.

۷۴- نویسندگان ایرانی نوشتن رمان به مفهوم امروزی را از چه طریقی آغاز کردند؟

۷۵- چرا در عصر مشروطه، بیشترین رویکرد نویسندگان به رمان‌های تاریخی بود؟

۷۶- زبان نمایش‌نامه‌های میرزا آقا تبریزی چگونه بود؟

۷۷- نمونه‌ای از مهم‌ترین آثار ترجمه‌شده در دورهٔ بیداری را بنویسید.

۷۸- چرا در عصر بیداری، تحقیقات ادبی و تاریخی در محدودهٔ تاریخی مشروطه جاذبه‌ای نداشت؟ (نهایی خرداد ۹۹)

۷۹- نوع ادبی «خداوندنامهٔ» صبای کاشانی را بنویسید. (نهایی خرداد ۱۴۰۳)

۸۰- با توجه به متن زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید. (نهایی شهریور ۱۴۰۲)

«مخدوم مهربان من، از آن زمان که رشتهٔ مراودت حضوری گسسته و شیشهٔ شکیبایی از سنگ تفرقه و دوری شکسته، اکنون مدت دو سال افزون است که نه از آن طرف بَریدی و سلامی و نه از این جانب قاصدی و پیامی؛ طایر مکاتبات را پر بسته و کلبهٔ مراودات را در بسته ...»

الف) محوری‌ترین پیام متن بالا چیست؟
ب) نوع ترکیب «کلبهٔ مراودات» را بنویسید.
پ) نمونه‌ای از «سجع» در متن بالا بیابید و آن را بنویسید.
ت) چند «اضافهٔ تشبیهی» در متن بالا به کار رفته است؟
ث) مهم‌ترین ویژگی سبکی متن بالا را بنویسید. (تألیفی)

۸۱- با توجه به متن: (نهایی دی ۹۷)

«ننه، هان! این زمین روی چیه؟ روی شاخ گاو. گاو روی چیه؟ روی ماهی. ماهی روی چیه؟ روی آب. آب روی چیه؟ وای وای! الهی روده‌ات ببره! چه‌قدر حرف می‌زنی! حوصله‌ام سر رفت! آفتابه لگن شش دست، شام و ناهار هیچی! گفت نخور، عسل و خربزه با هم نمی‌سازند! نشنید و خورد ...»

الف) دو مورد از ویژگی‌های زبانی نثر دهخدا را بنویسید.

ب) یک «کنایه» و یک «ضرب‌المثل» بیابید و مفهوم آن‌ها را بنویسید.

۸۲- مجموعه نوشته‌های طنزآمیز سیاسی ـ اجتماعی دهخدا به چه عنوانی و در کدام روزنامه منتشر می‌شد؟

۸۳- «داستان باستان» در چه قالبی است و نوشتهٔ کیست؟

۸۴- هر یک از آثار «گروه الف» متعلق به کدام‌یک از پدیدآورندگان در «گروه ب» است؟

«الف»	«ب»
امثال و حکم	میرزادهٔ عشقی
تاریخ بیداری ایرانیان	دهخدا
شمس و طغرا	قائم‌مقام فراهانی (نهایی دی ۹۷)
داستان باستان	محمدباقر میرزا خسروی
منشآت	ناظم‌الاسلام کرمانی
سه تابلوی مریم	میرزا حسن‌خان بدیع (نهایی دی ۹۹)

۸۵- هر یک از توصیفات زیر دربارهٔ کدام‌یک از این شخصیت‌های ادبی است؟

هاتف اصفهانی ـ مشتاق اصفهانی ـ سروش اصفهانی ـ مجمر اصفهانی

الف) غزل‌سرایی به سبک حافظ و سعدی

ب) از معروف‌ترین شاعران دورهٔ بازگشت

پ) قصیده‌سرایی به سبک شاعران خراسانی و عهد سلجوقی

ت) ادارهٔ انجمن ادبی اصفهان

۸۶- هر یک از عبارت‌های زیر، کدام شاعر یا نویسندهٔ عصر بیداری را معرفی می‌کند؟

الف) از شاعران شاخص عصر بیداری است که او را به خاطر آزادی‌خواهی به زندان انداختند. در دورهٔ هفتم مجلس نمایندهٔ مردم یزد شد. (.....)

ب) در به‌کارگیری تعبیرات عامیانه و آفریدن اشعاری ساده و روان، مهارت بسیار داشت. در طنز، هجو و هزل نیز دستی داشت. (.....)

پ) فعالیت اصلی‌اش روزنامه‌نگاری بود و سردبیری روزنامهٔ مجلس را بر عهده داشت. (.....)

ت) شعرهای او که به زبان ساده و طنزآمیز در راه مبارزه با استبداد و عشق به وطن بود، در روزنامهٔ «نسیم شمال» به چاپ می‌رسید. (.....) (نهایی خرداد ۹۸)

ث) عرصهٔ هنری وی تصنیف‌ها و ترانه‌های میهنی بود که در برانگیختن مردم و آزادی‌خواهی نقش بسیار مؤثری داشت. (.....) (نهایی خرداد ۹۸)

ج) وی علاوه بر تحقیق و تدریس در دانشگاه، در حوزهٔ سیاست و روزنامه‌نویسی نیز فعالیت داشت. او شاعر و پژوهشگری توانا است و آثاری مانند سبک‌شناسی، تاریخ تطوّر نظم فارسی و ... دارد. (.....)

چ) اولین کسی است که در ایران به نوشتن نمایش‌نامهٔ فارسی پرداخت و چند نمایش‌نامهٔ کوتاه تألیف کرد. (.....)

ح) از معروف‌ترین نویسندگان و سیاستمداران بزرگ عصر بیداری است که علاوه بر خدمات و اقدامات بزرگ سیاسی‌اش، در ادبیات نیز بسیار مؤثر بود، با تغییر سبک نگارش، تکلّف را در نثر از بین برد. احیاکنندهٔ نثر فارسی است و مسائل عصر را با کاربرد زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعر و ضرب‌المثل در آثار خود نوشت. (.....) (نهایی خرداد ۱۴۰۳)

خ) از پیشگامان نثر جدید فارسی است و با روزنامهٔ «صوراسرافیل» همکاری داشت و مجموعه نوشته‌های طنزآمیز سیاسی ـ اجتماعی او با عنوان «چرند و پرند» در آن روزنامه منتشر می‌شد. (.....) (نهایی دی ۹۹)

۸۷- عبارت زیر، معرّف کدام شخصیت ادبی دورهٔ بیداری است؟ (نهایی شهریور ۱۴۰۲)

«وی از شعرهای غربی نیز ترجمه‌هایی منظوم پدید آورده است که در نوع خود ابتکاری محسوب می‌شود. قطعهٔ «قلب مادر» یکی از آن‌هاست.

۸۸- کدام عبارت معرّف «فرخی یزدی» است؟ (نهایی خرداد ۱۴۰۲)

۱) وی توانست با اشعار ساده و عامیانه‌اش که طنزآمیز هم بود، در میان مردم جایگاه مناسبی پیدا کند.

۲) تحت تأثیر شاعران گذشته، به‌ویژه مسعود سعد و سعدی بود و آشنایی با سعدی طبع وی را شکوفا ساخت.

۸۹- هر یک از شخصیت‌های عصر بیداری در چه زمینه‌ای فعالیت داشتند؟

شخصیت	زمینهٔ فعالیت
ناظم‌الاسلام کرمانی	
میرزا حبیب اصفهانی	
میرزا آقا تبریزی	
میرزا حسن‌خان بدیع	
میرزا جهانگیرخان	
محمدباقر میرزا خسروی	

۹۰- واژهٔ مناسب را از داخل کمانک انتخاب کنید.

«اولین کسی که در ایران به نوشتن نمایش‌نامهٔ فارسی پرداخت (میرزا آقا تبریزی ـ میرزا جهانگیرخان صوراسرافیل) بوده است.» (نهایی خرداد ۱۴۰۰)

۹۱- واژهٔ مناسب را از داخل کمانک انتخاب کنید. (نهایی خرداد ۱۴۰۱)

متن زیر از کتاب «منشآت» اثر «قائم‌مقام فراهانی» است. نوع نثر عبارات کوتاه آن، گاه (عامیانه ـ مسجع) است.

«مخدوم مهربان من، از آن زمان که رشتهٔ مراودات حضوری گسسته و شیشهٔ شکیبایی از سنگ تفرقه و دوری شکسته، طایر مکاتبات را پر بسته و کلبهٔ مراودات را در بسته.»

۹۲- متن زیر از کتاب «تاریخ بیداری ایرانیان» است: (نهایی خرداد ۱۴۰۱)

«کارهای میرزا تقی‌خان از ترتیب و انتظام قشون و اصلاح کار دفتر و مالیه و عمارت و مرمّت خرابی‌های دیگر که به زودی محال می‌نمود و هم در یک دو سال صورت گرفت، گواه دلیل بزرگی مرد است.»

الف) این کتاب اثر کیست؟

ب) موضوع آن، تاریخ ..... است.

پ) کاربرد واژهٔ «قشون» بیانگر کدام ویژگی زبانی این نثر است؟

۹۳- در متن زیر، یک واژهٔ نادرست به کار رفته است، درست آن را بنویسید.

«عرصهٔ هنر «عارف قزوینی» تصنیف‌ها و ترانه‌های میهنی‌ای بود که در برانگیختن مردم و آزادی‌خواهی نقش بسیار مؤثری داشت. او مضامین طنز و ستیز با نادانی را با آوازی زیبا و پرشور می‌خواند.» (نهایی خرداد ۱۴۰۰)

۹۴- منظور از «عکس‌العمل» در این ابیات ملک‌الشّعرای بهار، کدام جریان ادبی است؟

«سبک هندی گرچه سبکی تازه بود — لیکن او را ضعف بی‌اندازه بود
فکرها سست و تخیل‌ها عجیب — شعر پرمضمون ولی نادلفریب
زان سبب شد سبک هندی مبتذل — گشت پیدا در سخن عکس‌العمل»

۹۵- هر یک از این ابیات متعلّق به کدام اثر فتحعلی‌خان صبای کاشانی است؟

الف) مشو غافل از روزگار دورنگ — که کس را نماند به گیتی درنگ
ب) هرچند جفاجوست ولی خرّم از آنم — کاین یار جفاپیشهٔ ما یار کسی نیست
پ) پیمبر به ارغون درآورد پای — تو گفتی دو گیتی برآمد ز جای (ارغون: نوعی اسب سریع)

۹۶- این بخش خلاصه‌شده از فرمان مشروطیت مظفرالدین‌شاه با کدام زمینه‌ها و عوامل منجر به صدور فرمان پیوند مفهومی دارد؟

«ارادهٔ ما بدان تعلّق گرفت که برای رفاهیت و امنیت اهالی ایران، اصلاحات مقتضیه به مرور به موقع اجرا گذارده شود. مصمم شدیم که مجلس شورای ملی از منتخبین شاهزادگان و علما و قاجاریه و اعیان و اشراف و ملّاکین و تجّار و اصناف تشکیل شود که در امور دولتی و مملکتی و مصالح عامه مشاورهٔ لازمه را به عمل آورده و به هیئت وزرای ما در اصلاحاتی که برای سعادت و خوشبختی ایران خواهد شد اعانت و کمک لازم را بنماید و در کمال امنیت و اطمینان، عقاید خود را در خیر دولت و ملت و مصالح عامه به توسط شخص اوّل دولت به عرض [ما] برساند.»

۹۷- ادیب‌الممالک فراهانی در این ابیات از چه زبانی استفاده کرده است؟ استفاده از این زبان به قصد چه تأثیری در شعر دورهٔ بیداری رایج شد؟

«دیشب ننه مولودی با مادر معصومه — گفتا که در این ویران هنگام سحر بومه (بومه: بامداد)
از بس که مرض‌ها را افزون شده جرثومه — می‌گفت و دعا می‌کرد بر امّت مرحومه (جرثومه: میکروب)
کای دافع هر مکروه، کن چارهٔ این میکرب — کو دیده نخواهد شد بی آلتِ میکرسکوب»

۹۸- مضمون و محتوا و ویژگی زبانی این ابیات عارف قزوینی را بنویسید.

«منم که در وطن خویشتن غریبم و زین — غریب‌تر که هم از من غریب‌تر وطنم
به هر کجا که قدم می‌نهم به کشور خویش — دچـــار دزد اداری اســـیـــر راهـــزنـــم
در این دیار چه خاکی به سر توانم کرد — به هر کجا که روم اوفـتـــاده در لجنم»

۹۹- با توجه به ویژگی‌های زبانی، مشخص کنید که هر یک از این گزینه‌ها متعلّق به کدام‌یک از نویسندگان مورد اشاره است.

علی‌اکبر دهخدا ـ قائم‌مقام فراهانی ـ ملک‌الشّعرای بهار

الف) به شکر این‌که از دامی چنین رمیده و به مقامی چنان رسیده، از کار متوقفین غافل نماند و لوازم حس عمل عاطل نگذارد؛ شرفیابی خود را با محرومی بسنجد و به حکم و انصاف از نقش احکام ما نرنجد.

ب) از این فصل و فصول دیگر که تاریخ سیستان از ابوالمؤیّد بلخی برگزیده است و از گردآوردن شاهنامهٔ بزرگ پیدا می‌آید که ابوالمؤیّد در روایات و داستان‌های پهلوی دست داشته.

پ) واللّه آدم در کار مردم این روزگار حیران است. معلوم نمی‌شود عاقل‌اند، معلوم نمی‌شود دیوانه‌اند، معلوم نمی‌شود چه چیزند. مردم مغز خر خورده‌اند. عقل از کلّهٔ همه در رفته است.

۱۰۰- کدام مورد را می‌توان آغازگر رمان‌نویسی در دورهٔ پیش از انقلاب مشروطه دانست؟ (نوایی خرداد۱۴۰۳)

الف) ترجمهٔ رمان‌های تاریخی — ب) ترجمهٔ رمان‌های اجتماعی

گزینهٔ درست را انتخاب کنید.

۱۰۱- توضیح زیر کدام شخصیت را معرفی می‌کند؟ (نوایی دی ۹۷)

«در طنز، هجو و هزل چیره‌دست بود. در شعر وی اگرچه اندیشه‌های نوگرایانه وجود دارد ولی جایگاه خانوادگی (نوادهٔ فتحعلی قاجار) و تفکرات شخصی او، مانع آن می‌شود که در ردیف شاعران آزادی‌خواه مشروطه قرار گیرد؛ قطعهٔ «قلب مادر» از اوست.»

۱) عارف قزوینی ۲) فرخی یزدی ۳) ایرج‌میرزا ۴) محمدتقی بهار

۱۰۲- کدام مورد از آثار محمدتقی بهار (ملک‌الشعرا) نیست؟ (نوایی خرداد ۹۹)

۱) تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران ۲) تاریخ تطوّر نظم فارسی
۳) سبک‌شناسی ۴) سرگذشت حاجی‌بابای اصفهانی

۱۰۳- توضیح زیر کدام‌یک از شخصیت‌های ادبی دورهٔ بیداری را معرفی می‌کند؟ (نوایی دی ۹۸)

«از معروف‌ترین نویسندگان و سیاستمداران این دوره است. قبل از او سبک نویسندگان فارسی با تکلّف و تصنّع همراه بود. او با تغییر سبک نگارش، تکلّف را در نثر از بین برد و مسائل عصر را با زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعر و ضرب‌المثل‌های لطیف، به سبک گلستان سعدی نوشت.»

۱) دهخدا ۲) ادیب‌الممالک فراهانی ۳) قائم‌مقام فراهانی ۴) میرزا آقا تبریزی

۱۰۴- بیت زیر، سرآغاز سرودهٔ کدام شاعر دورهٔ بیداری است؟ (نوایی شهریور ۹۸)

«آن زمـــان که بنهادم سر به پـــای آزادی — دســـت خـــود ز جـــان شستم از بـــرای آزادی»

۱) محمدتقی بهار ۲) عارف قزوینی ۳) فرخی یزدی ۴) سید اشرف‌الدین گیلانی

۱۰۵- جایگاه خانوادگی و تفکرات شخصی کدام‌یک از شاعران زیر، مانع از آن می‌شود که در ردیف شاعران آزادی‌خواه مشروطه قرار گیرد؟ (نوایی دی ۹۹)

۱) عارف قزوینی ۲) فرخی یزدی ۳) ایرج‌میرزا ۴) میرزادهٔ عشقی

۱۰۶- کدام یک از عوامل زیر بر ادبیات عصر بیداری مؤثر نبود؟ (نوایی شهریور۹۹)

۱) رواج صنعت چاپ و روزنامه‌نویسی ۲) تأسیس مدرسهٔ دارالفنون
۳) کوشش عباس‌میرزا در روی‌آوردن به دانش و فنون نوین ۴) عدم توجه روشنفکران به شعر و شاعری

۱۰۷- همهٔ بیت‌های زیر، به‌جز گزینهٔ ..... دربردارندهٔ مفاهیم شعر عصر بیداری است. (نوایی خرداد ۱۴۰۲)

۱) جنـگ ننـگ اسـت در شـریعت مـن — جـز پـی پـاس دیـن و حفـظ وطـن
۲) غلغلـی انداختـی در شـهر تهـران ای قلـم — خـوش حمایت می‌کنی از شـرع قـرآن ای قلم
۳) داد مـعـشـوقـه بـه عـاشـق پیغام — کـه کـنـد مـادر تـو بـا مـن جنـگ
۴) آن زمـان کـه بنهـادم سـر به پـای آزادی — دسـت خـود ز جـان شسـتم از بـرای آزادی

۱۰۸- همهٔ گزینه‌ها، به‌جز گزینهٔ ..... از «آثار پژوهشی» محمدتقی بهار است. (نوایی شهریور ۱۴۰۲)

۱) تاریخ تطور نظم فارسی ۲) سبک‌شناسی ۳) تاریخ بیداری ایرانیان ۴) تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایرانیان

۱۰۹- کدام گزینه از شاعران قصیده‌سرا به سبک شاعران کهن خراسانی و عهد سلجوقی است؟

۱) قاآنی شیرازی ۲) مجمر اصفهانی ۳) فروغی بسطامی ۴) نشاط اصفهانی

۱۱۰- **پدیدآورندگان «تاریخ بیداری ایرانیان، منشآت، سرگذشت حاجی‌بابا اصفهانی و امثال و حکم» به ترتیب در گزینهٔ ..... آمده است.**

۱) ملک‌الشعرای بهار، قائم‌مقام فراهانی، جیمز موریه، نسیم شمال
۲) ناظم‌الاسلام کرمانی، ملک‌الشعرای بهار، قائم‌مقام فراهانی، دهخدا
۳) ناظم‌الاسلام کرمانی، قائم‌مقام فراهانی، جیمز موریه، دهخدا
۴) ملک‌الشعرای بهار، جیمز موریه، میرزا حسن‌خان بدیع، نسیم شمال

۱۱۱- **کدام عبارت از دیدگاه «تاریخ ادبیات» درست است؟**

۱) در عصر مشروطه بیشترین رویکرد نویسندگان به رمان‌های سیاسی بود.
۲) تحقیقات ادبی و تاریخی در محدودهٔ تاریخی مشروطه به علت اشتغال اهل قلم به روزنامه‌نویسی و موضوعات دیگر، جاذبه‌ای نداشت.
۳) در سال‌های انقلاب مشروطه، در نثر فارسی دگرگونی‌هایی به وجود آمد که نثر را به سمت دشواری و پیچیدگی سوق داد.
۴) شاعران دورهٔ بازگشت باعث نوآوری و تکامل شعر فارسی شدند و توانستند زبان شعر را از حالت سستی اواخر سبک هندی، نجات بخشند.

۱۱۲- **کدام دو عبارت از نظر تاریخ ادبیات درست است؟**

الف) پیش از انقلاب مشروطه، نویسندگان ایرانی نوشتن رمان به مفهوم امروزی را از طریق ترجمهٔ رمان‌های تاریخی غربی آغاز کردند.
ب) در ایجاد وضعیت بازگشت ادبی عواملی چون حکومت ضعیف صفویه، ضعیف‌شدن جامعه در اثر شکست ایران از روسیه و غارت‌کردن کتابخانهٔ اصفهان توسط افغان‌ها تأثیرگذار بودند.
پ) رواج و گسترش روزنامه و روی‌آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی، نثر را در سال‌های انقلاب مشروطه به سمت سادگی و بی‌پیرایگی سوق می‌دهد.
ت) شاهان قاجاری نقش بسزایی در ارتباطات جهانی و تأثیرپذیری از تحولات داشتند، تحصیل‌کردگان و آشنایان با فرنگ همراه تغییرات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، بیداری جامعهٔ ایرانی را سرعت بخشیدند.

۱) ب و ت
۲) الف و پ
۳) ب و پ
۴) الف و ب

۱۱۳- **همهٔ موارد دربارهٔ قائم‌مقام، به‌جز گزینهٔ ..... درست است.**

۱) قبل از او سبک نویسندگان فارسی با تکلّف و تصنّع همراه بود. او با تغییر سبک نگارش، تکلّف را در نثر از بین برد.
۲) او مسائل عصر را با زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعر و ضرب‌المثل‌های لطیف و به سبک گلستان سعدی نوشت.
۳) عبارات کوتاه او گاه موزون و مسجع‌اند، وی احیاکنندهٔ نثر فارسی است.
۴) «تاریخ بیداری ایرانیان»، از جمله آثار او در زمینهٔ تحقیقات ادبی و تاریخی است.

۱۱۴- **کدام گزینه دربارهٔ نسیم شمال (سید اشرف‌الدین گیلانی) نادرست است؟**

۱) او روزنامهٔ «نسیم شمال» را در تهران منتشر می‌کرد، مردم رشت می‌خواندند.
۲) او با شعرهای ساده و عامیانه‌اش در میان مردم جایگاه مناسبی پیدا کرد.
۳) شعرهای او به زبان ساده و طنزآمیز در راه مبارزه با استبداد و عشق به وطن چاپ می‌شد.
۴) از نمونه شعرهای انتقادی او شعر «ای قلم» است.

۱۱۵- **زمینهٔ تألیف هر یک از آثار زیر به ترتیب در کدام گزینه آمده است؟**

«سرگذشت حاجی‌بابای اصفهانی، شمس و طغرا، تاریخ بیداری ایرانیان، داستان باستان»

۱) ترجمه، رمان، تحقیقات ادبی و تاریخی، رمان
۲) رمان، ترجمه، رمان، تحقیقات ادبی و تاریخی
۳) رمان، رمان، ترجمه، تحقیقات ادبی و تاریخی
۴) تحقیقات ادبی و تاریخی، رمان، ترجمه، رمان

درس اوّل : تاریخ ادبیات قرن‌های ۱۲ و ۱۳

۱. عبدالوهّاب نشاط
۲. فتحعلی‌شاه ـ تهران
۳. هندی ـ بیداری
۴. صبای کاشانی ـ گلشن صبا
۵. بیداری ـ مشروطه
۶. محاوره
۷. ساده‌نویسی
۸. تبریز
۹. قصیده
۱۰. حماسی ـ خراسانی
۱۱. سعدی ـ مسعود سعد
۱۲. میرزا آقا تبریزی
۱۳. ترجمه
۱۴. منشآت
۱۵. تکلّف ـ تصنّع
۱۶. لغت‌نامه
۱۷. تاریخی
۱۸. روزنامه‌نگاری ـ روزنامهٔ مجلس
۱۹. انتقادی
۲۰. میرزا یوسف‌خان اعتصامی آشتیانی
۲۱. گلشن صبا
۲۲. تاریخ بیداری ایرانیان

۲۳. ایده‌آل یا سه تابلوی مریم
۲۴. سید اشرف الدین گیلانی معروف به نسیم شمال
۲۵. نسیم شمال
۲۶. درست

۲۷. نادرست ـ ادیب‌الممالک سردبیر روزنامهٔ مجلس بود.
۲۸. نادرست ـ شعر «ای قلم» سرودهٔ سید اشرف‌الدین گیلانی است.
۲۹. درست
۳۰. نادرست ـ گروهی از شاعران دورهٔ بازگشت به قصیده‌سرایی به سبک شاعران کهن خراسانی و عهد سلجوقی پرداختند.
۳۱. نادرست ـ باعث نوآوری و تکامل شعر فارسی نشدند.
۳۲. نادرست ـ کوشش‌های عباس‌میرزا (ولیعهد فتحعلی‌شاه) در روی‌آوردن به دانش و فنون جدید از عوامل مؤثر در نهضت مشروطه بود.
۳۳. نادرست ـ شعر و ادب هم بیشتر به تهران منحصر می‌شد.
۳۴. درست
۳۵. درست
۳۶. درست
۳۷. درست
۳۸. نادرست ـ نگارش رمان‌های تاریخی و اجتماعی سطحی در عصر مشروطه در قیاس با کارهایی مثل روزنامه‌نویسی یا نوشتن رمان دردسر کم‌تری داشت.
۳۹. نادرست ـ از عصر فتحعلی‌شاه شروع شد.
۴۰. درست
۴۱. نادرست ـ در این دوران رشد و شکوفایی در ادبیات دیده نمی‌شود.
۴۲. درست
۴۳. نادرست ـ شاعران دورهٔ بازگشت، تخیّلات سرایندگان پیشین را در نظر داشتند.
۴۴. ۱
۴۵. ۱
۴۶. الف نادرست (در روزنامهٔ «نسیم شمال» چاپ می‌شد.)
ب درست
۴۷. جملهٔ (۴)؛ مجموعهٔ نوشته‌های طنزآمیز سیاسی ـ اجتماعی دهخدا با عنوان «چرند و پرند» در روزنامهٔ صوراسرافیل منتشر می‌شد.
۴۸. رهایی‌بخشیدن شعر فارسی از تباهی و انحطاط اواخر دورهٔ صفوی و دوره‌های بعد از آن
۴۹. به تقلید از آثار پیشینیان پرداختند و شعر را به دوران گذشته بازگرداندند.
۵۰. تقلید از آثار پیشینیان و بازگشت شعر به دوران گذشته، موجب پیدایش سبک بازگشت شد.
۵۱. به سبب فقر فرهنگی جامعه و سستی و رخوت حاکم بر ادبیات
۵۲. ملک‌الشّعرای بهار
۵۳. خداوندنامه اثر صبای کاشانی است که حماسه‌ای است مذهبی در بیان معجزات پیامبر ﷺ و دلیری‌های علی علیه‌السلام
۵۴. صبای کاشانی، قاآنی شیرازی، سروش اصفهانی
۵۵. مجمر اصفهانی، نشاط اصفهانی، فروغی بسطامی
۵۶. اگرچه باعث نوآوری و تکامل در شعر فارسی نشدند، اما توانستند زبان شعر را از حالت سستی که در اواخر سبک هندی در آن به وجود آمده بود نجات بخشند.
۵۷. برای آن‌که بتواند با تودهٔ مردم ارتباط برقرار کند و قابل فهم‌تر باشد و مفاهیم جدید را با زبانی ساده انتقال دهد.
۵۸. شعرهای ساده و عامیانه
۵۹. به زبان ساده و طنزآمیز در راه مبارزه با استبداد و عشق به وطن بود.
۶۰. تقلید از آثار پیشینیان
۶۱. الف روزنامهٔ مجلس
ب روزنامهٔ قرن بیستم
۶۲. ۲
۶۳. نسیم شمال (سید اشرف‌الدین گیلانی)/ شعری انتقادی است.
۶۴. ایرج‌میرزا ـ در قالب قطعه (قطعهٔ «قلب مادر»)
۶۵. ناظم‌الاسلام کرمانی ـ تاریخ مشروطه
۶۶. عارف قزوینی، شعر عارف ساده و دور از پیچیدگی است./ مضامین آن: وطن‌دوستی و ستیز با نادانی
۶۷. تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران، سبک‌شناسی، تاریخ تطوّر نظم فارسی، دیوان اشعار و تصحیح‌های ارزشمند و مقالات علمی
۶۸. آزادی، آزادی‌خواهی، وطن‌دوستی
۶۹. الف دورهٔ بیداری ـ مسعود سعد یا سعدی
ب ویژگی آزادی‌خواهی و وطن‌دوستی (ذکر یک مورد کافی است.)
۷۰. وطن‌پرستی، ستیز با نادانی، آزادی‌خواهی، دردمندی و عشق شاعر به میهن
۷۱. رواج و گسترش روزنامه/ روی‌آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی بر اثر ارتباط با ادبیات اروپا/ تغییر مخاطب نوشته‌ها
۷۲. قائم‌مقام فراهانی، علامه دهخدا، زین‌العابدین مراغه‌ای، عبدالرحیم طالبوف، میرزا آقاخان کرمانی، ناصرالدین‌شاه قاجار
۷۳. روزنامه‌های صوراسرافیل و نسیم شمال/ مجله‌های بهار، دانشکده و نوبهار
۷۴. با ترجمهٔ رمان‌های تاریخی غربی
۷۵. ۱) از سویی نوعی باستان‌گرایی و روحیهٔ کاوشگرانه در شناخت هویت گذشته میان آن‌ها حاکم بود.
۲) از سویی دیگر، به دلیل سیاست‌های رایج در جامعه، نگارش رمان‌های تاریخی و اجتماعی در قیاس با کارهایی مثل روزنامه‌نویسی یا نوشتن رمان دردسر کم‌تری داشت.
۷۶. مانند نثر داستانی قبل از مشروطه، ساده، روان، بی‌تکلّف و عوام‌فهم بود.
۷۷. سرگذشت حاجی‌بابا اصفهانی اثر جیمز موریه که میرزا حبیب اصفهانی آن را ترجمه کرده است.
۷۸. به علت اشتغال اهل قلم به روزنامه‌نویسی و موضوعات دیگر
۷۹. حماسهٔ مذهبی یا حماسهٔ دینی
۸۰. الف شکایت از دوری و عدم ارتباط با محبوب خود
ب ترکیب اضافی (اضافهٔ تشبیهی)
پ گسسته و شکسته یا سلامی و پیامی یا پربسته و دربسته
ت شش اضافهٔ تشبیهی: رشتهٔ مراودات، شیشهٔ شکیبایی، سنگ تفرقه، سنگ دوری، طایر مکاتبات، کلبهٔ مراودات
ث استفاده از سجع که کلام او را موزون و مسجّع ساخته به پیروی از سبک گلستان سعدی.

۸۱. الف زبان ساده و قابل فهم ـ جمله‌های کوتاه ـ در ساختار و ترکیب دستوری کلام، جمله‌ها درست‌تر و با طبیعت زبان هماهنگ‌تر می‌شوند. استفاده از اصطلاحات و تمثیلات محاوره‌ای مانند «روده‌ات ببره» «حوصله‌ام سر رفت»، تکرار عبارت‌های عامیانه، استفاده از واژگان عربی آشنا مانند حرف، حوصله، مثل و حالا (ذکر دو مورد).

ب کنایه: روده‌بریدن به معنای ساکت‌شدن، حرف‌نزدن/ ضرب‌المثل: «آفتابه لگن شش دست، شام و ناهار هیچی» یعنی تشریفات و تجملات سفره بیشتر از محتویات آن است و هم‌چنین کنایه از وجود حواشی بیش از اصل.

۸۲. چرند و پرند ـ در روزنامهٔ صوراسرافیل منتشر می‌شد.

۸۳. قالب رمان ـ میرزا حسن‌خان بدیع

۸۴. امثال و حکم ← دهخدا

تاریخ بیداری ایرانیان ← ناظم‌الاسلام کرمانی

شمس و طغرا ← محمدباقر میرزا خسروی

داستان باستان ← میرزا حسن‌خان بدیع

منشآت ← قائم‌مقام فراهانی

سه تابلوی مریم ← میرزادهٔ عشقی

۸۵. الف غزل‌سرایی به سبک حافظ و سعدی: مجمر اصفهانی

ب از معروف‌ترین شاعران دورهٔ بازگشت: هاتف اصفهانی

پ قصیده‌سرایی به سبک شاعران خراسانی و عهد سلجوقی: سروش اصفهانی

ت ادارهٔ انجمن ادبی اصفهان: مشتاق اصفهانی

۸۶. الف فرخی یزدی ب ایرج‌میرزا

پ ادیب‌الممالک فراهانی

ت سید اشرف‌الدین گیلانی (نسیم شمال)

ث عارف قزوینی ج ملک‌الشعرای بهار

چ میرزا آقا تبریزی ح قائم‌مقام فراهانی

خ علامه دهخدا

۸۷. ایرج‌میرزا **۸۸.** ۲

۸۹. ناظم‌الاسلام کرمانی: تحقیقات ادبی و تاریخی

میرزا حبیب اصفهانی: ترجمه میرزا آقا تبریزی: نمایش‌نامه‌نویسی

میرزا حسن‌خان بدیع: رمان‌نویسی میرزا جهانگیرخان: روزنامه‌نگاری

محمدباقر میرزا خسروی: رمان‌نویسی

۹۰. میرزا آقا تبریزی **۹۱.** مسجّع

۹۲. الف ناظم‌الاسلام کرمانی ب مشروطه

پ کاربرد واژه‌های ترکی در نثر فارسی

۹۳. به جای واژهٔ «طنز»، «وطن‌دوستی» درست است.

۹۴. نهضت بازگشت ادبی

۹۵. الف گلشن صبا (وزن و محتوای تعلیمی آن نشان می‌دهد که به تقلید از گلستان سروده شده است.)

ب از غزل‌های اوست. (محتوای عاشقانه دارد.)

پ خداوندنامه (حماسه‌ای مذهبی در بیان معجزات پیامبر ﷺ و دلاوری‌های علی علیه‌السلام)

۹۶. تغییرات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی ـ انتشار افکار آزادی‌خواهانه ـ نوآوری و نوگرایی ـ ضدّیت با استبداد

۹۷. زبان محاوره ـ برای این‌که بتواند با تودهٔ مردم ارتباط برقرار کند و قابل فهم‌تر باشد.

۹۸. شعر ساده و عامیانه است، زبان ساده و طنزآمیز است، عشق به وطن و انتقاد از وطن‌فروشی در این ابیات دیده می‌شود.

۹۹. الف قائم‌مقام فراهانی ـ عبارات موزون و مسجّع هستند.

ب ملک‌الشّعرای بهار ـ بخشی از یک متن تحقیقی است.

پ علی‌اکبر دهخدا ـ یکی از یادداشت‌های او در چرند و پرند است که با نثر ساده و عامیانه نوشته شده.

۱۰۰. الف ترجمهٔ رمان‌های تاریخی **۱۰۱.** ۳ ایرج‌میرزا

۱۰۲. ۴ سرگذشت حاجی‌بابای اصفهانی نوشتهٔ جیمز موریه که میرزا حبیب اصفهانی آن را به فارسی ترجمه کرد.

۱۰۳. ۳ قائم‌مقام فراهانی **۱۰۴.** ۳ فرخی یزدی

۱۰۵. ۳ ایرج‌میرزا

۱۰۶. ۴ عدم توجه روشنفکران به شعر و شاعری

۱۰۷. ۳ **۱۰۸.** ۳ اثر ناظم‌الاسلام کرمانی است.

۱۰۹. ۱ قاآنی شیرازی **۱۱۰.** ۳

۱۱۱. ۲ **بررسی سایر گزینه‌ها:**

۱ بیشترین رویکرد نویسندگان به رمان‌های تاریخی بود.

۳ در سال‌های انقلاب مشروطه نثر فارسی به سمت سادگی و بی‌پیرایگی سوق پیدا می‌کند.

۴ شاعران دورهٔ بازگشت باعث نوآوری و تکامل شعر فارسی نشدند.

۱۱۲. ۲ مورد «ب»: «حکومت ضعیف صفویه» از عوامل بازگشت ادبی محسوب نمی‌شود.

گزینهٔ «ت»: شاهان قاجار با تحوّلات جهانی آشنا شدند، امّا این‌که نقش بسزا در ارتباطات جهانی داشته باشند از متن درس برنمی‌آید.

۱۱۳. ۴ «تاریخ بیداری ایرانیان» اثر ناظم‌الاسلام کرمانی است.

۱۱۴. ۱ روزنامهٔ نسیم شمال در رشت منتشر می‌شد و مردم تهران بیشتر آن را می‌خواندند.

۱۱۵. ۱

درس دوم: پایه‌های آوایی ناهمسان

۱۱۶. هوش موسیقایی ـ حافظهٔ شنیداری

۱۱۷. مفعولُ ـ مستفعلن **۱۱۸.** مفتعلن

۱۱۹. چینش همسان ـ ناهمسان

۱۲۰. نادرست ـ وزن و موسیقی سروده‌ها همواره از یک نظم آهنگین همسان پیروی نمی‌کنند.

۱۲۱. درست **۱۲۲.** درست

۱۲۳. نادرست (بر وزن «مفعول فاعلاتُ مفاعیلُ فاعلن» یا «مستفعلن مفاعِلُ مستفعلن فَعَل» است.)

۱۲۴.

پایه‌های آوایی	بَر دا ش	تِ دِل زِ کا	رِ او بخت
	در مان دِ	پ دَر بِ کا	رِ او سخت
وزن شعر	مفعولُ	مفاعلن	فعولن
نشانه‌های هجایی	U – –	U – U –	– – U

شکل دیگر بیان وزن: مستفعِلُ فاعلاتُ فعلن

۱۲۵. بیت ۱:

پایه‌های آوایی	دس تم نَ	دا دِ قو وَ	تِ رَف تن بِ	پی شِ دوست
	چن دی بِ	پا ی رف تَ	مُ چن دی ب	سر ش دم
نشانه‌های هجایی	U – –	U – U –	U – – U	– U –
وزن	مفعولُ	فاعلاتُ	مفاعیلُ	فاعلن

شکل دیگر بیان وزن: مستفعلن مَفاعِلُ مستفعلن فَعَل

ضمائم

خلاصهٔ درس‌ها

درس ۱: تاریخ ادبیات قرن‌های ۱۲ و ۱۳ (دورهٔ بازگشت و بیداری)

سبک بازگشت

در این سبک شاعران به تقلید از آثار پیشینیان پرداختند و شعر را به سبک خراسانی و عراقی **بازگشت** دادند. سبک بازگشت را می‌توان حد واسط سبک هندی و سبک دورهٔ بعدی، یعنی **بیداری** دانست.

تأسیس انجمن‌های ادبی در این دوران انجمن‌های ادبی تأسیس شدند. هدف از تأسیس انجمن خاقان این بود که شعر فارسی را از تباهی و انحطاط اواخر دورهٔ صفویه و بعد از آن رهایی بخشد.

مهم‌ترین انجمن‌های این دوره عبارت‌اند از:

انجمن ادبی اصفهان: با ادارهٔ مشتاق اصفهانی/ انجمن ادبی نشاط: تأسیس عبدالوهاب نشاط/ انجمن ادبی خاقان: به ریاست فتحعلی‌شاه قاجار

عوامل ایجاد نهضت ادبی بازگشت:

۱ تاراج کتابخانهٔ اصفهان که باعث شد تعدادی از کتاب‌های کتابخانهٔ سلطنتی به دست مردم افتد و ارتباط مجدد اهل ذوق با ادب کهن برقرار شود.

۲ توجه به ادبیات در دربار قاجاریه و رونق بازار شعر و شاعری و مدح شاهان

۳ تضعیف جامعه بر اثر شکست ایران از روسیهٔ تزاری

اهمیت شاعران سبک بازگشت: اهمیت سبک بازگشت در این بود که توانستند زبان شعر را از آن حالت سستی که در اواخر سبک هندی به وجود آمده بود، نجات بخشند.

شاعران سبک بازگشت

هاتف اصفهانی: از مشهورترین شاعران این دوره است.

شاعران این دوره را می‌توان با توجه به این‌که به کدام‌یک از دوران ادبی قبل از خود بازگشتند به دو گروه تقسیم کرد:

۱ بازگشت به قصیده‌سرایی، یعنی سبک خراسانی و عهد سلجوقی: صبای کاشانی، قاآنی شیرازی، سروش اصفهانی

۲ بازگشت به غزل‌سرایی، یعنی سبک عراقی: مجمر اصفهانی، فروغی بسطامی، نشاط اصفهانی

دو تن از شاعران دورهٔ بازگشت

- صبای کاشانی: فتحعلی‌خان صبای کاشانی پرچمدار بازگشت ادبی و شاخص‌ترین شاعر این دوره در مثنوی، قصیده و غزل دست داشت و آثاری چون گلشن صبا (به تقلید از بوستان سعدی)، خداوندنامه (حماسه‌ای مذهبی در بیان معجزات پیامبر ﷺ و دلیری‌های حضرت علی علیه‌السلام) به یادگار گذاشت.

  به نام خداوند بینش نگار خردآفرین، آفرینش نگار

- نشاط اصفهانی: میرزا عبدالوهاب نشاط در نظم و نثر فارسی مهارت داشت. مجموعه آثار منظوم و منثور او با عنوان گنجینهٔ نشاط باقی است و در غزل‌سرایی در بین هم‌روزگاران خود تا حدی کم‌نظیر است.

  هوای خود چو نهادم، رضای او چو گزیدم جهان و هر چه در او، جز به کام خویش ندیدم

ادبیات مشروطه یا بیداری

به ادبیاتی که گویای اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی روزگار مشروطه است، «**ادبیات بیداری**» یا «**ادبیات مشروطه**» می‌گوییم.

عوامل پدیدآمدن انقلاب مشروطه و بیداری در ایرانیان:

۱ تأثیر جنگ‌های نافرجام ایران و روس ۲ توجه مردم به واقعیت‌ها و امکانات فنی دنیای جدید ۳ کوشش‌های عباس‌میرزا در روی‌آوردن به دانش و فنون نوین ۴ اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور برای تحصیل ۵ رواج صنعت چاپ و روزنامه‌نویسی و ترجمه و نشر کتاب‌های غربی ۶ تأسیس مدرسهٔ دارالفنون به فرمان امیرکبیر و آموزش‌های نوین در آن

مفاهیم نو در ادبیات بیداری:

۱ آزادی ۲ وطن ۳ قانون‌خواهی ۴ مبارزه با استبداد و استعمار

ویژگی‌های شعر در دورهٔ بیداری:

۱ زبان محاوره‌ای شعر برای قابل فهم بودن و انتقال مفاهیم جدید به عامهٔ مردم ۲ نهضت ساده‌نویسی همراه با نهضت آزادی‌خواهی ۳ شعر، بیان زیبای واقعیات و وسیله‌ای برای بهبود زندگی

برخی از شاعران این دوره

ادیب‌الممالک فراهانی:

۱ فعالیت اصلی: روزنامه‌نگاری ۲ سردبیر روزنامهٔ مجلس ۳ طبع‌آزمایی بیشتر در قصیده

سید اشرف‌الدین گیلانی:

۱ معروف به نسیم شمال (سردبیر روزنامهٔ نسیم شمال) ۲ جایگاه مناسب در میان مردم به خاطر داشتن شعرهای ساده و عامیانه ۳ زبان ساده و طنزآمیز در مبارزه با استبداد و عشق به وطن

ایرج‌میرزا:

۱ مهارت در به‌کارگیری تعبیرات عامیانه و آفریدن اشعاری ساده و روان ۲ چیره‌دستی در سرودن طنز، هجو و هزل ۳ پدیدآورندهٔ ترجمه‌های منظوم از شعرهای غربی، مثل قطعهٔ «قلب مادر» ۴ به دلیل موقعیت خانوادگی (نوادهٔ فتحعلی‌شاه قاجار) و تفکرات شخصی، او را در ردهٔ شاعران آزادی‌خواه مشروطه به حساب نمی‌آورند.

عارف قزوینی:

۱ شاعری وطنی و از موسیقی‌دانان بزرگ عهد مشروطیت ۲ عرصهٔ هنر وی تصنیف‌ها و ترانه‌های ملی ۳ صاحب اشعاری ساده و به دور از پیچیدگی همراه با سوز و شور ۴ مضامین اصلی شعر وی، وطن و ستیز با نادانی

محمدتقی بهار:

۱ آشنایی عمیق با ادبیات کهن و نیز مسائل روز جامعه که آن را در خدمت آزادی و وطن‌خواهی درآورد. ۲ تدریس در دانشگاه و فعالیت در حوزهٔ سیاست و روزنامه‌نویسی ۳ با زبانی حماسی و در سبک خراسانی شعر می‌سرود. ۴ آثار: تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران، سبک‌شناسی، تاریخ تطور نظم فارسی، دیوان اشعار، تصحیح‌های ارزشمند، مقالات علمی

فرخی یزدی:

۱ شاعری شاخص و نمایندهٔ مردم یزد در مجلس هفتم ۲ تحت تأثیر مسعود سعد و سعدی (مثل مسعود سعد به زندان رفت. آشنایی با سعدی طبعش را شکوفا کرد.) ۳ داشتن اندیشه‌های پرشور آزادی‌خواهانه و وطن‌دوستانه

میرزاده عشقی:

۱ شاعر، روزنامه‌نگار، نمایش‌نامه‌نویس و نظریه‌پرداز دورهٔ مشروطیت ۲ او در روزنامه‌اش «**قرن بیستم**»، به افشاگری اعمال پلید و مقاصد شوم رجال خائن زمان پرداخت. ۳ عشقی به دلیل جسارت و بی‌پروایی در بیان اندیشه‌های سیاسی، اجتماعی و وطن‌پرستانه‌اش، پیش از آن‌که به اوج شکوفایی برسد به دست رضاخان ترور شد. ۴ مهم‌ترین اثر عشقی نمایش‌نامهٔ منظوم «**ایده‌آل**» یا «**سه تابلوی مریم**» است.

نثر فارسی در قرن‌های ۱۲ و ۱۳ (دورهٔ بیداری)

به طور کلی می‌توان گفت نثر فارسی در سال‌های انقلاب مشروطه به سمت **سادگی** و **بی‌پیرایگی** رفت.

علل ساده‌شدن نثر در دورهٔ بیداری:

۱ رواج و گسترش روزنامه ۲ روی‌آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی بر اثر ارتباط با ادبیات اروپا ۳ تغییر مخاطب نوشته‌ها

پیشگامان نثر ساده در دورهٔ بیداری:

۱ قائم‌مقام فراهانی ۲ عبدالرحیم طالبوف ۳ ناصرالدین‌شاه قاجار ۴ زین‌العابدین مراغه‌ای

موضوع‌ها و حوزه‌های ادبی نثر مشروطه:

۱ روزنامه‌نگاری ۲ داستان‌نویسی ۳ نمایش‌نامه نویسی ۴ ترجمه ۵ تحقیقات ادبی و تاریخی

روزنامه‌نگاری:

مهم‌ترین روزنامه‌های این دوره:

صور اسرافیل: مدیریت میرزا جهانگیرخان صور اسرافیل/ نسیم شمال: مدیریت و نویسندگی سید اشرف‌الدین گیلانی/ مجلهٔ بهار: مدیریت میرزا یوسف‌خان اعتصامی آشتیانی/ مجلهٔ دانشکده و نوبهار: مدیریت ملک‌الشعرای بهار

داستان‌نویسی:

بیشترین رویکرد به **رمان‌های تاریخی** بود؛ زیرا:

۱ روحیهٔ باستان‌گرایی و شناخت گذشته بر نویسندگان حاکم بود. ۲ نگارش رمان‌های تاریخی و اجتماعی سطحی در قیاس با کارهایی، مثل روزنامه‌نویسی یا نوشتن رمان سیاسی دردسر کم‌تری داشت.

رمان‌نویسان عصر مشروطه:

محمدباقر میرزا خسروی: شمس و طغرا/ میرزا حسن‌خان بدیع: شمس‌الدین و قمر و داستان باستان

نمایش‌نامه نویسی:

اولین کسی که به نوشتن نمایش‌نامهٔ فارسی پرداخت **میرزا آقا تبریزی** بود که چند نمایش‌نامهٔ کوتاه تألیف کرد. زبان آن‌ها مانند نثر داستانی قبل از مشروطه ساده، روان، بی‌تکلف و عوام‌فهم است.

مشاورهٔ شب امتحان

دوست خوبم سلام

به قول سعدی «منّت خدای را عزّوجل» که «به پایان آمد این دفتر» با کوله‌باری از دانش و تجربه و تمرین در درس علوم و فنون، امّا «حکایت هم‌چنان باقی». تسلط به مباحث علوم و فنون ادبی، نیازمند تمرین و تکرار زیاده. به قول معروف «کار نیکو کردن از پرکردن است». به همین خاطر چندتا نکته رو مرور و تأکید می‌کنیم:

درس‌های تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی (۱، ۴، ۷ و ۱۰) خیلی فرّار هستن و اگه تکرارشون نکنی، احتمال این‌که دم امتحان دستت خالی بمونه زیاده. تکرارشون کن که دستت پر باشه؛ پس تکرار و تکرار و تکرار.

درس‌های عروض و موسیقی شعر (۲، ۵، ۸ و ۱۱) که شاید برای خیلی‌ها لذّت‌بخش‌ترین مباحث کتابه، خیلی تمرین می‌خواد. تکرار نکات و دونسته‌ها بدون تمرین کافی، شاید باعث بشه نتونی به تسلط کامل برسی؛ پس تمرین و تمرین و تمرین.

آرایه‌ها هم که از قدیم‌الایام باهاشون آشنا بودین و تا لحظهٔ آخر در کنارتون هستن. درس‌های آرایه‌هاتون (۳، ۶، ۹ و ۱۲) مثال‌محوره. هم مثال خود کتاب علوم و فنون رو خوب مسلط باش، هم مثال‌های کتاب فارسی رو. هر یک مثالی که برای آرایه‌ها در ذهن داشته باشی «ممدّ حیات و مفرّح ذات»؛ پس مثال مثال و مثال.

یه نکته دربارهٔ امتحان‌هایی که می‌بینی.

این امتحان‌ها سطوح مختلفی دارن. بیشترشون مشابه امتحان‌های رایج آموزش و پرورشه، ولی تو دوتاشون ما اومدیم سطح آزمون رو بالاتر گرفتیم. به هر حال ممکنه یه زمانی طرّاح‌ها بخوان یه نوآوری‌هایی داشته باشن، نه همهٔ آزمون رو. دست کم بعضی جاهاش رو متفاوت با سال‌های قبل بدن و سطح آزمون رو ببرن بالاتر. تو این دوتا آزمون این احتمال رو اساس طرح سؤال قرار دادیم.

و آخرین نکته این‌که تو پاسخ تشریحی این آزمون‌ها، راه‌حل رسیدن به جواب رو هم رفتیم. اگه سؤال این بوده که مثلاً وزن بیت چیه یا اختیار کجاش اومده، هجاها و وزن بیت رو کامل آوردیم. طبیعتاً معناش این نیست که تو امتحان باید کلّ این‌ها رو بنویسی. خیلی جاها جواب یک کلمه یا یک عبارته، یا حتی یک گزینه، ولی نمی‌شه بدون رفتن اون مسیر، به جواب قطعی رسید. خلاصه این‌که حواست باشه تو امتحان به صورت سؤال دقت کن که کدوم بخش جواب رو ازت می‌خواد و همون رو بنویس.

همین دیگه.

«موفق باشید؛ ایام به کام»

بارم‌بندی	نوبت اول	نوبت دوم
تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی	(درس‌های ۱ و ۴) ۴ نمره	(درس‌های ۱، ۴، ۷ و ۱۰) ۴ نمره
موسیقی شعر	(درس‌های ۲ و ۵) ۶ نمره	(درس‌های ۲، ۵، ۸ و ۱۱) ۶ نمره
زیبایی‌شناسی	(درس‌های ۳ و ۶) ۶ نمره	(درس‌های ۳، ۶، ۹ و ۱۲) ۶ نمره
تحلیل نثر و شعر	۴ نمره	۴ نمره

ردیف		نمره
	تاریخ ادبیات (۲ نمره)	
۱	کدام مورد را می‌توان آغازگر رمان‌نویسی در دورهٔ پیش از انقلاب مشروطه دانست؟ ۱) ترجمهٔ رمان‌های تاریخی ۲) ترجمهٔ رمان‌های اجتماعی	۰/۲۵
۲	درست یا نادرست بودن عبارات زیر را مشخص کنید. الف) مضمون شعر شاعران دورهٔ چهارم معاصر تا انقلاب اسلامی، بیشتر نقد اجتماعی است. ب) حماسی‌بودن زبان، از ویژگی‌های شعر نیما یوشیج است.)	۰/۵
۳	نوع ادبی «خداوندنامهٔ» صبای کاشانی را بنویسید.	۰/۲۵
۴	کدام‌یک از چهار جملهٔ مشخص‌شده دربارهٔ زندگی «علی‌اکبر دهخدا» نادرست است؟ «از پیشگامان نثر جدید فارسی است، شعر هم می‌سرود و با روزنامهٔ صور اسرافیل همکاری داشت، مجموعهٔ چرند و پرند را در روزنامهٔ سروش منتشر کرد.» ۱ ۲ ۳ ۴	۰/۲۵
۵	نام پدیدآورندگان آثار زیر در کدام گزینه به درستی ذکر نشده است؟ ۱) راه‌آب‌نامه: جمال‌زاده/ آتش خاموش: سیمین دانشور/ زمین سوخته: سید مهدی شجاعی ۲) دستور زبان عشق: قیصر امین‌پور/ خواب ارغوانی: موسوی گرمارودی/ سفر ششم: علی مؤذنی	۰/۲۵
۶	عبارت زیر دربارهٔ کدام‌یک از نویسندگان عصر بیداری است؟ «احیاکنندهٔ نثر فارسی است، تکلّف را در نثر از بین برد و مسائل عصر را با کاربرد زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعر و ضرب‌المثل در آثار خود نوشت.»	۰/۲۵
۷	کدام‌یک از موارد زیر از آثار منظوم ادبیات انقلاب اسلامی محسوب می‌شود؟ ۱) مهاجر کوچک ۲) ظهور ۳) ضیافت ۴) از آسمان سبز	۰/۲۵
	سبک‌شناسی (۲ نمره)	
۸	درست یا نادرست بودن موارد زیر را مشخص کنید. الف) از ویژگی‌های شعر دورهٔ انقلاب اسلامی، گرایش به عرفان و دوری از حماسه‌سرایی است. (درست ـ نادرست) ب) مضامین اخلاقی در دورهٔ مشروطه کارایی خود را از دست داد. (درست ـ نادرست)	۰/۵
۹	عبارات زیر نشان‌دهندهٔ کدام‌یک از سطوح زبانی، فکری و ادبی نثر ادبیات بیداری است؟ الف) طنز سیاسی ـ اجتماعی، از شاخه‌های نثر عصر بیداری است. ب) قید و بند نثر فنی و مصنوع در آفرینش آثار کنار گذاشته می‌شود.	۰/۵
۱۰	در بیت زیر کدام‌یک از درون‌مایه‌های شعر عصر بیداری مشاهده می‌شود؟ «چون نگریم ز درد و چو ننالم؟ دزد را چو محرم به خانه کردم» ۱) توجه به مردم ۲) تعلیم و تربیت جدید ۳) وطن ۴) آزادی	۰/۲۵
۱۱	«آشنایی‌زدایی و روی‌آوردن به ترکیب‌های بدیع و بی‌سابقه یکی از مشخصه‌های زبانی شعر دورهٔ انقلاب اسلامی است که در نتیجهٔ روی‌آوردن شاعران به ..... حاصل شده است.»	۰/۲۵
۱۲	داستانک‌نویسی (مینی‌مال) در کدام دهه رایج شد؟	۰/۲۵
۱۳	گرایش به کدام‌یک از موارد داخل کمانک، ویژگی مشترک شعر دورهٔ انقلاب و شعر بیدل است؟ (گرایش به خیال‌بندی ـ گرایش به حماسه)	۰/۲۵
	زیبایی‌شناسی (۶ نمره)	
۱۴	آرایه‌های «اغراق ـ تناسب ـ تضمین ـ تلمیح» به ترتیب در کدام گزینه دیده می‌شود؟ الف) سر من مست جمالت، دل من دام خیالت / گُهر دیده نثار کف دریای تو دارد ب) گفت آن یار کزو گشت سرِ دار بلند / جرمش این بود که اسرار هویدا می‌کرد ج) حافظ از جور تو، حاشا که بگرداند روی / من از آن روز که در بند توام، آزادم د) چو رامین گه‌گهی بنواختی چنگ / ز شادی بر سر آب آمدی سنگ ۱) ج ـ الف ـ ب ـ د ۲) الف ـ ب ـ د ـ ج ۳) ب ـ الف ـ ج ـ د ۴) د ـ الف ـ ج ـ ب	۰/۲۵

۱۵ (۰/۵) آرایهٔ «متناقض‌نما» را در بیت زیر مشخص کنید و دلیل خود را بنویسید.

«عجب مـــدار که در عین درد، خاموشم / که درد یار پری‌چهره، عین درمـــان است»

۱۶ (۰/۵) در بیت زیر واژهٔ ..... در دو معنا به کار رفته است و کاربرد این واژه باعث خلق آرایهٔ ..... شده است.

«بـی مهر رُخـت روز مـرا نـور نمانده است / وز عمر مرا جز شب دیجور نمانده است»

۱۷ (۰/۵) در کدام بیت اسلوب معادله وجود دارد؟ چرا؟

۱) قطع زنجیر ز مجنون تو نتوان کردن / مـــوج جـــزو بـــدن آب روان مـی‌بـاشـد

۲) تـنـــور لالـــه چـنـان بـرفـروخـت بـاد بهار / که غنچه غرق عرق گشت و گل به جوش آمد

۱۸ (۰/۷۵) در بیت زیر نشرها را مشخص کنید و نوع لف و نشر را بنویسید.

«گر ندیدی قبض و بسط عشق را در یک بساط / گریهٔ مینا نگر، خندیدن ساغر ببین»

نشر ۱	نشر ۲	نوع لف و نشر

۱۹ (۰/۵) تضمین را در سرودهٔ زیر مشخص کنید. هاتف اصفهانی در این سروده، شعر کدام شاعر را تضمین کرده است؟

مَـــهِ مـــن نقاب بگشا ز جمال کبریایی / که بتان فـروگـذارنـد اســاس خودنمایی

شده انتظارم از حد چه شود ز در درآیی / ز دو دیده خون فشانم ز غمت شب جدایی

چه کنم که هست این‌ها گل باغ آشنایی

۲۰ (۰/۵) آرایهٔ مناسب را از داخل کمانک انتخاب کنید.

الف) لبریز زندگی است نفس‌های آخرت / آورده مـــرگ، گـــرم به آغـــوش تو پناه (متناقض‌نما ـ اسلوب معادله)

ب) نگران با من استاده سحر / صبح می‌خواهد از من / کز مبارک‌دم او آورم این قوم به‌جان‌باخته را / بلکه خبر (ایهام ـ حسن تعلیل)

۲۱ (۰/۲۵) در بیت زیر شاعر برای تصویرآفرینی در حماسه از چه آرایه‌ای بهره گرفته است؟

«بـــه تنها یکی گـــور بـــریـــان کنی / هـــوا را بـــه شمشیر گـــریـــان کنی»

۲۲ (۱) برای هر یک از ابیات زیر در ستون «الف» آرایهٔ مناسبی از ستون «ب» انتخاب کنید. (یک مورد اضافی است.)

«الف»		«ب»
الف) اشک سحر زدایـد از لوح دل سیاهی	خـــرّم کند چمن را بـــاران صبحگاهی	۱- تلمیح
ب) پشت‌گوژ آمد فلک در آفرینش تا کند	هر زمان پیشت زمین‌بوس از برای افتخار	۲- حس‌آمیزی
ج) جـــوان می‌خواند سرشار از غمی گرم	پـــی دســـتـــی نـــوازش‌بـــخـــش می‌گشت	۳- حسن تعلیل
د) چـــون جـــواب ابـــلـــه آمـــد خامشی	ایـــن درازی در سخن چـــون می‌کشی	۴- اسلوب معادله
		۵- متناقض‌نما

۲۳ (۰/۵) شاعر در بیت زیر به کدام داستان تاریخی اشاره کرده است؟ کاربرد این داستان موجب پیدایش کدام آرایهٔ ادبی شده است؟

«یـا رب ایـن آتـش که بر جـان من است / سـرد کن زان سـان که کـردی بر خلیل»

۲۴ (۰/۲۵) کدام‌یک از آرایه‌های «تشبیه ـ تضاد ـ تناسب ـ متناقض‌نما» در بیت زیر به کار نرفته است؟

«این‌که گاهی می‌زدم بر آب و آتش خویش را / روشنی در کار مردم بود مقصودم چو شمع»

۲۵ (۰/۵) با ذکر دلیل آرایهٔ حس‌آمیزی را در بند زیر مشخص کنید.

«مرد نقّال ـ آن صدایش گرم، نایش گرم/ آن سکوتش ساکت و گیرا/ راه می‌رفت و سخن می‌گفت ـ »

موسیقی شعر (۶ نمره)

۲۶ (۰/۵) تقطیع عبارات زیر با کدام اختیارات شاعری مطابقت دارد؟

الف) گردآفرید: ـ ـ ∪ ـ ∪ / ب) سوی من: ∪ ∪ ـ

۲۷	در بیت زیر واژه‌ای بیابید که مصوت بلند «ی» در آن همواره کوتاه تلفظ می‌شود. «من نمی‌گویم زیان کن یا به فکر سود باش ای ز فرصت بی‌خبر، در هر چه هستی، زود باش»	۰/۲۵
۲۸	در ابیات زیر انواع وزن «همسان تک‌لختی، همسان دولختی و ناهمسان» را مشخص کنید. الف) هر کاو نظری دارد با یار کمان‌ابرو باید که سپر باشد پیش همه پیکان‌ها ب) این مه که چون منیژه لب چاه می‌نشست گریان به تازیانهٔ افراسیاب رفت ج) ز کوی یار می‌آید نسیم باد نوروزی از این باد ار مدد خواهی چراغ دل برافروزی	۰/۷۵
۲۹	نوع اختیار زبانی و اختیار وزنی بیت زیر را مشخص کنید. این اختیارات در کدام‌یک از پایه‌های آوایی قرار گرفته‌اند؟ «من که هر آن‌چه داشتم، اول ره گذاشتم حال برای چون تویی اگر که لایقم بگو»	۱
۳۰	نام بحر کدام بیت «هزج مسدّس محذوف» است؟ ۱) سراپا اگر زرد و پژمرده‌ایم ولی دل به پاییز نسپرده‌ایم ۲) بگفتا عشق شیرین بر تو چون است بگفت از جان شیرینم فزون است	۰/۲۵
۳۱	سرودهٔ زیر از تکرار کدام رکن (وزن‌واژه) عروضی ایجاد شده است؟ «نفسم را پر پرواز از توست/ به دماوند تو سوگند، که گر بگشایند/ بندم از بند، ببینند که:/ آواز از توست»	۰/۲۵
۳۲	نشانه‌های هجایی کدام بیت را می‌توان به دو صورت «همسان و ناهمسان» برش آوایی زد؟ نظم کدام برش بر دیگری برتری دارد؟ ۱) چون جام شفق موج زند خون به دل من با این‌همه، دور از تو مرا چهرهٔ زردی است ۲) ترک گدایی مکن که گنج بیابی از نظر رهروی که در گذر آید	۰/۵
۳۳	با توجه به بیت «شکر ایزد که به اقبال کُلَه‌گوشهٔ گل/ نخوت باد دی و شوکت خار آخر شد» به سؤالات پاسخ دهید. الف) پایه‌های آوایی اول و چهارم مصراع دوم بیت بالا را تقطیع و نشانه‌های هجایی آن‌ها را در جدول قرار دهید و وزن کامل بیت را بنویسید. ب) دو اختیار وزنی در مصراع دوم ذکر کنید.	۲/۵

پایه‌های آوایی			
نشانهٔ هجایی			
وزن			

نقد و تحلیل نظم و نثر (۴ نمره)

۳۴	متن زیر را بخوانید و به سؤالات پاسخ دهید. «اطرافتان که خلوت شد، به سمت سنگرتان راه افتادید و من هم با فاصلهٔ نه‌چندان دور سعی کردم که پا جای پای شما بگذارم، مثل برق و باد، خودم را به سنگر برسانم و تفنگم را بردارم. آن‌چه مشکل بود، یافتن شما بود در این معرکه و تاریکی. ... توپخانه شروع کرده بود و صدای مهیب آن، صدای کودکانه اما خشک کلاش را در خود هضم می‌کرد.» الف) دو ویژگی زبانی متن بالا را بنویسید. ب) در متن بالا یک حس‌آمیزی بیابید. ج) متن بالا را از نظر سطح فکری بررسی کنید. (یک مورد)	۱
۳۵	با توجه به متن زیر که برگرفته از کتاب «تاریخ بیداری ایرانیان» است، به سؤالات مطرح‌شده پاسخ دهید. «مشاهده می‌کنیم که در مجاری سنهٔ ۱۲۶۵ بسیاری از امور را که دلالت دارد بر بیداری ایرانیان و باعث و مسبّب آن را جز مرحوم میرزا تقی‌خان امیرنظام، احدی را سراغ نداریم؛ چه آن بزرگ‌مرد که به قابلیت خود از پستی به بلندی رسید ... دوست و دشمن او را از نوادر دهر شمردند و کارهای امیرنظام از ترتیب و انتظام قشون و اصلاح کار دفتر و مالیه که خرج، دو کرور اضافه بر دخل بود، همه در یک دو سال صورت گرفت.» الف) این نوشته نشان‌دهندهٔ کدام دورهٔ تاریخی است؟ ب) دو ویژگی ادبی متن را بنویسید. ج) نویسندهٔ متن بالا کیست؟	۱

امتحان نوبت دوم	رشتهٔ ادبیات و علوم انسانی ـ علوم و معارف اسلامی	علوم و فنون ادبی ۳
امتحان شمارهٔ ۶	مدت امتحان: ۱۰۰ دقیقه	امتحان نهایی خرداد ۱۴۰۳	Kheilisabz.com

۳۶	با توجه به شعر زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید. «در آن کویر سوخته، آن خاک بی‌بهار / حتی علف اجازهٔ زیباشدن نداشت گم بود در عمیق زمین شانهٔ بهار / بی تو ولی زمینهٔ پیداشدن نداشت دل‌ها اگرچه صاف، ولی از هراس سنگ / آیینه بود و میل تماشاشدن نداشت» الف) دو مورد از ویژگی‌های ادبی شعر را بنویسید. ب) یک ویژگی فکری برای شعر بالا بنویسید.	۰/۷۵
۳۷	با توجه به ابیات زیر از شعر «دماوندیه» به سؤالات پاسخ دهید. «شو منفجر ای دل زمانه / و آن آتش خود نهفته مپسند خامش منشین سخن همی‌گوی / افسرده مباش خوش همی‌خند پنهان مکن آتش درون را / زین سوخته‌جان شنو یکی پند گر آتش دل نهفته داری / سوزد جانت به جانت سوگند» الف) چه آرایه‌ای بین ابیات اول و آخر مشترک است؟ ب) درون‌مایه و مضمون شعر بالا را بنویسید.	۰/۵
۳۸	با توجه به سرودهٔ زیر، «ققنوس، مرغ خوش‌خوان، آوازهٔ جهان/ بر شاخ خیزران/ بنشسته است فرد/ بر گِرد او/ بر هر سر شاخی پرندگان/ او ناله‌های گمشده ترکیب می‌کند.» الف) قالب این شعر چیست؟ ب) کدام قالب شعر سنتی زمینه‌ساز پیدایش این قالب شعری شده است؟ ج) نام سرایندهٔ این شعر را بنویسید.	۰/۷۵
	جمع نمرات	۲۰

پاسخ‌نامهٔ تشریحی

۱. ۱ ترجمهٔ رمان‌های تاریخی (۰/۲۵)

۲. الف درست (۰/۲۵) ب نادرست (۰/۲۵)

۳. حماسهٔ مذهبی (۰/۲۵)

۴. ۴ یا «مجموعهٔ چرند و پرند را در روزنامهٔ سروش منتشر کرد.» (۰/۲۵)

۵. ۱ (۰/۲۵) ۶. قائم‌مقام فراهانی (۰/۲۵)

۷. ۴ یا «از آسمان سبز» (۰/۲۵)

۸. الف نادرست (۰/۲۵) ب درست (۰/۲۵)

۹. الف فکری (۰/۲۵) ب ادبی (۰/۲۵)

۱۰. ۳ وطن (۰/۲۵) ۱۱. مفاهیم انتزاعی (۰/۲۵)

۱۲. دههٔ هشتاد (۰/۲۵) ۱۳. گرایش به خیال‌بندی (۰/۲۵)

۱۴. ۴ (۰/۲۵)

۱۵. عبارت «که درد یار پری‌چهره عین درمان است.» (۰/۲۵) جمع دو تضاد در یک امر/ درد درمان‌بخش نیست./ جمع ضدین در یک امر/ جمع دو معنای متناقض در سخن (موارد مشابه قابل پذیرش است.) (۰/۲۵)

۱۶. مهر (۰/۲۵)/ ایهام (۰/۲۵) ۱۷. ۱ (۰/۲۵)

یکی از طرفین معادلی برای تأیید عبارت دیگر/ می‌توان بین دو مصراع «همان‌طور» قرار داد./ بیان مفهوم ذهنی در یک مصرع یا بیت و مفهومی محسوس در مصراع دیگر برای تأیید آن/ رابطهٔ دو مصراع بر پایهٔ شباهت است. (موارد مشابه قابل پذیرش است.) (۰/۲۵)

۱۸. نشر ۱ «گریه/ گریهٔ مینا» (۰/۲۵) نشر ۲ «خندیدن/ خندیدن ساغر» (۰/۲۵) نوع لف و نشر «لف و نشر مرتب» (۰/۲۵)

۱۹.

«ز دو دیده خون فشانم ز غمت شب جدایی
چه کنم که هست این‌ها گل باغ آشنایی» (۰/۲۵)

فخرالدین عراقی (۰/۲۵)

۲۰. الف متناقض‌نما (پارادوکس) (۰/۲۵)

ب ایهام (۰/۲۵)

۲۱. اغراق (۰/۲۵)

۲۲. الف گزینهٔ «۴» یا اسلوب معادله (۰/۲۵)

ب گزینهٔ «۳» یا حسن تعلیل (۰/۲۵)

ج گزینهٔ «۲» یا حس‌آمیزی (۰/۲۵)

د گزینهٔ «۱» یا تلمیح (۰/۲۵)

۲۳. اشاره به سردشدن آتش بر حضرت ابراهیم/ اشاره به داستان حضرت ابراهیم و سوزاندن او به دست نمرود (یا هر مفهوم نزدیک دیگر) (۰/۲۵) تلمیح (۰/۲۵)

۲۴. متناقض‌نما (۰/۲۵)

۲۵. صدایش گرم (۰/۲۵)، آمیختن دو حس با یکدیگر یا ترکیب حس شنوایی با حس لامسه (۰/۲۵)

۲۶. الف امکان حذف همزه (۰/۲۵)

ب کوتاه تلفّظ‌کردن مصوّت بلند (سو = س) (۰/۲۵)

۲۷. «زبان» (۰/۲۵)

۲۸. الف همسان دولختی (۰/۲۵)

ب ناهمسان (۰/۲۵)

ج همسان تک‌لختی (۰/۲۵)

۲۹. امکان حذف همزه (۰/۲۵)/ قلب (۰/۲۵)

در پایهٔ آوایی یا رکن اول مصرع اول (هر آن = ه ران) (۰/۲۵)

در پایهٔ آوایی یا رکن دوم مصرع دوم (اَ گَر کِ لا : = مفاعلن مفتعلن) (۰/۲۵)

۳۰. ۲ یا بیت «بگفتا عشق شیرین بر تو چون است/ بگفت از جان شیرینم فزون است» (۰/۲۵)

۳۱. فعلاتن (۰/۲۵)

۳۲. ۱ یا بیت «چون جام شفق موج زند خون به دل من/ با این‌همه دور از تو مرا چهرهٔ زردی است» (۰/۲۵) همسان (۰/۲۵)

۳۳.

پایه‌های آوایی	نخ وَ تِ با			خِر شد
نشانهٔ هجایی	ـ ⏑ ـ ـ			ـ ـ (⏑⏑ـ)
وزن	فاعلاتن (فعلاتن)	فعلاتن	فعلاتن	فَعَلن

الف هر خانهٔ جدول (۰/۲۵)

ب آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن در رکن اول (۰/۲۵)

ابدال (در هجای ماقبل آخر) (۰/۲۵)

۳۴. الف زبان عامیانه، ساده و روان، استفاده از واژگان مربوط به فرهنگ شهادت، ایثار و مقاومت (مفاهیم مشابه) (۰/۵)

ب صدای خشک (۰/۲۵)

ج ترویج فرهنگ ایثار، دفاع از وطن و شهادت (مفاهیم مشابه) (۰/۲۵)

۳۵. الف دورهٔ مشروطه (۰/۲۵)

ب پستی و بلند: تضاد/ نظام و انتظام: اشتقاق/ مالیه، دخل و خرج: تناسب/ دوست و دشمن: تضاد/ دوست و دشمن: مجاز از همهٔ مردم/ یک و دو: تناسب (دو مورد (۰/۵))

ج ناظم‌الاسلام کرمانی (۰/۲۵)

۳۶. الف کویر: استعاره، مجاز به علاقهٔ شباهت هم صحیح است./ اجازه‌نداشتن علف: تشخیص/ شانهٔ بهار: اضافهٔ استعاری/ هراس سنگ: تشخیص/ کویر و خاک: تناسب/ سنگ و آیینه: تضاد مفهومی/ کویر: نماد/ آیینه‌بودن: تشبیه/ صاف‌بودن دل: کنایه/ سوخته‌بودن: کنایه از بی آب و علف/ زمین و زمینه: جناس ناهمسان افزایشی/ خاک بی‌بهار: مجاز از سرزمین (۰/۵)

ب ظلم‌ستیزی، وجود خفقان و استبداد، بیان فرهنگ دفاع مقدس، روی‌آوردن به مفاهیم انتزاعی، حضور روح حماسه و عرفان در شعر این دوره (مفاهیم مربوط به مقاومت و دفاع مقدس پذیرفته است.) (۰/۲۵)

۳۷. الف استعارهٔ مکنیّه/ تشخیص/ استعاره یا مصرّحه (لفظ استعاره به تنهایی قابل قبول است.)/ تناسب (۰/۲۵)

ب پرهیز از سکوت، دعوت به قیام، آزادی، ظلم‌ستیزی (۰/۲۵)

۳۸. الف شعر نو (نیمایی) (۰/۲۵) ب مستزاد (۰/۲۵)

ج نیما یوشیج (۰/۲۵)

پاسخ‌های نزدیک به پاسخ صحیح مورد قبول و در موارد مشابه نظر مصححان گرامی صائب است.